

THE PHONG LANGUAGE OF THE ETHNIC PHONG WHICH LIVE NEAR THE MELHIR MUONG PON MEGALITH IN LAOS

(Field Work Notes)

An introduction of data and description.¹

Bùi Khánh Thê

1. Phong is the language of more than 18000 (1985) people scattered in the area of the Muong Pon Megalith, Sam Nua Province, Laos (see Map). Phong belongs to the Khmu subgroup of the Austro-Asiatic language family. The term Phong is also self-calling Ethno used to refer to their community, so it begins the ethno-names of their different subgroups: Phong Phen, Phong Piet, Phong Lan, etc. From ancient times the Phong people have probably had close contact with other languages, especially with Lao, since they are located in the same area.

The description of the Phong language in this paper is based on the material collected by myself during fieldwork in September 1971 in Muong Pon (Province Sam Nua, Laos). The field materials were of three kinds:

1/ A vocabulary of about 1,200 items comprising words of the main subjects spheres: numerals, pronouns, objects, actions, qualities and states.

2/ A set of clauses and sentences collected with the help of a grammatical questionnaire.

3/ Conversations between researcher and Phong informants using Lao as a contact language. The topics of these conversations were some of the legends on their ethnic origin, religions and occupations.

2. In the typological aspect, Phong belongs to the group of isolating languages.

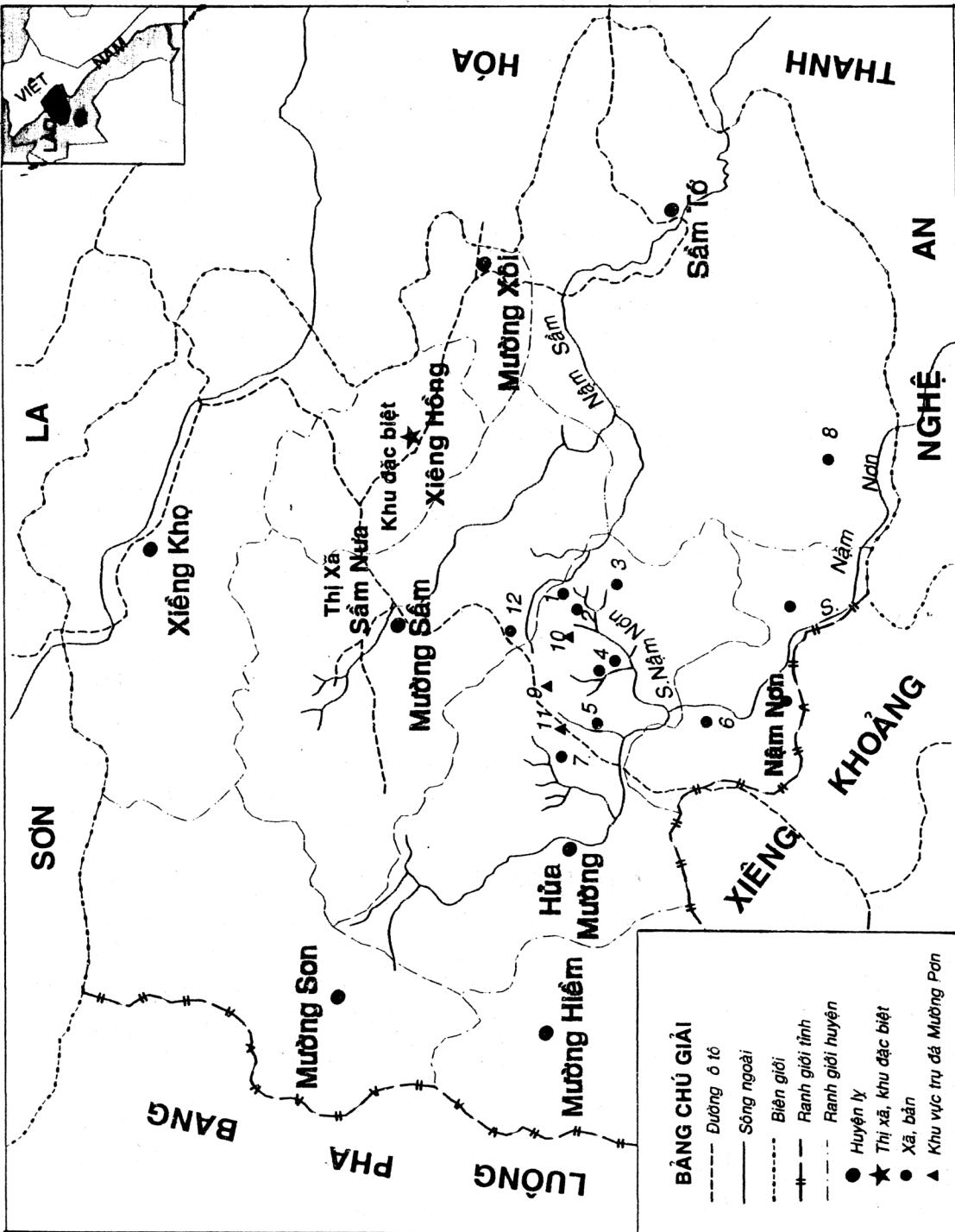
2.1. The majority of Phong syllables are C₁VC₂. There are also open syllables C₁V:

C₁V – gu – chest, breast ; kwa – more, too ;kpo – flat basket

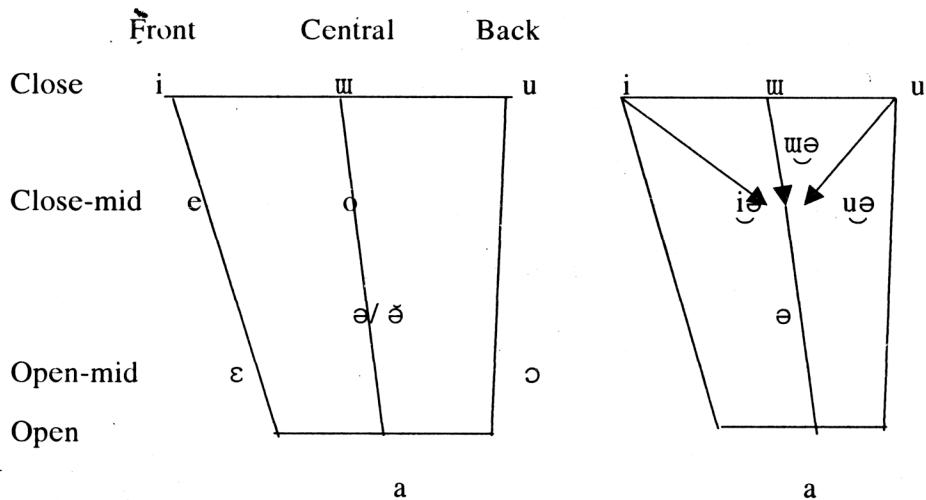
C₁VC₂ – yɔh – jacket ; cwan – teat, nipple ; srmos – needle

2.2. Charts of Phong vowels and diphthongs (using the IPA system).

¹ This is an improved and condensed version of a previous paper by the same title published by Hanoi University in 1973 in Vietnamese only. This English revision contains an annex of 1,200 Phong words glossed in both English and Vietnamese which are being published for the first time.

1. Xêng Khao	2. Mường Bo	3. Mường Phèn	4. Cha Puâng, Na Lêng	5. Kha Mỹ	6. Bân Lan
7. Mường Ó	8. Vùng có người Kha Phay Máy	9. Bản Pháo	10. Ko Hay	11. Keo Kút	12.Xa Lđi

2.3. The system of consonants occurring in the C₁ initial position of the syllable is presented in the following table.

Table 1: Initial Consonants

Points of Articulation Manner of Articulation		Non Sonorant Consonants					Sonants			
		Stops		Fricative		Voiced	Voice-less	Nasal	Lateral	Rolled
		Voiced	Voiceless	Unaspirated	Aspirated					
Labial		b	p	p'	v	f	m			
Lingual	Fore-lingual	d	t	t'		s	n	l	r	
	Medio-lingual		c		y		p			
	Back-lingual	g	k	k'		(x)	ŋ			
Glottal			ɸ			h				

In the C₁ there are also 75 two-element-clusters and 12 three-element-clusters which can occur. The attested combinations are shown in the table 2 and in example below.

Table 2:

Element 2 /	b	d	g	p	t	c	k	?	r	v	y	s	h	m	n	r	ŋ	l	r
Element 1																			
b								b?											
d																			
g																			
p																			
t																			
k																			
r																			
?																			
?																			
b?																			
?																			
g?																			
p?																			
t?																			
k?																			
k?																			
k?																			
?																			
?																			
ps																			
ts																			
th																			
tm																			
tn																			
km																			
kn																			
kŋ																			
kl																			
kr																			
yr																			
sr																			
hr																			
ym																			
sm																			
sn																			
sq																			
sl																			
mŋ																			
lp																			
rg																			
tp																			
sk																			
m?																			

In the three-element-clusters the second element is always the rolled consonant [r]:

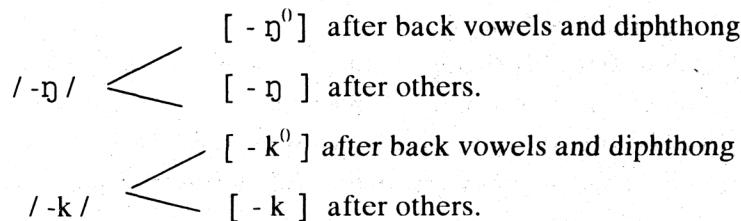
prsa?	- cotton ;	pryɔŋ	- free, leisurely
pr?əm	- urinate ;	trməj	- new
trnəh	- string, cord ;	trdejguŋ	- mountain slopes
trŋas	- scolopendra ;	trsəh	- galingale
krbuəc	- sharp, acute ;	krsε	- back, behind
srpu	- navel ;	srmos	- needle

The few number of three-element-clusters with the rolled consonant in the second position remind me of Gorgoniev's remark on the Khmer intermediate [r] and its auxiliary role in spoken language (Gorgoniev, 1966).

2.4. The terminal position has a restricted set of consonants and semi-vowels as follows:

1. Stops: bilabial, alveolar, palatal, velar and glottal: -p, -t, -c, -k, -?
2. Nasals : -m, -n, -ŋ, -ɳ
3. Liquids: side, rolled : -l, -r
4. Semi-vowels (glides) : -w, -j

Due to the process of assimilation there are two variants of terminal / -ŋ / and / -k /:

Examples:

gin - burn; goŋ⁰ - (eat) one's fill

kak - guard; kɔk⁰ - base of tree-stock.

The table 3 shows the connectivity of vowels with the terminal consonants.

Table 3:

	-p	-t	-c	-k	-ʔ	-m	-n	ŋ	-ɳ	-h	-s	-l	-r	-w	-j
i	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	⊕
e	+	+	+	+		+	+	+	+	⊕	⊕	+	⊕	⊕	⊕
ɛ	+	+	+	+	+	+	+	+	+	⊕	⊕	+	+	+	+
ɯ	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	⊕
ə	+	+		⊕	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+
ɔ̄		+					+		+		+	+		+	+
a	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
ă	+	+		+	+	+	+		+			+			+
u	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+		+
o	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+		+
ɔ̄	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+		+
íə	+	+		⊕	+	+	+		+	+	+	⊕	+	+	
ɯə				+	+	+	+		+				⊕		+
uə	+	+	+	+	+	+	+		+						+

Notes: A possible combination

+ A possible combination widely attested in the language.

⊕ A possible combination but its distribution only occurs in proper names, (people's names, area names, plant life names).

- A blank indicates a combination which has no attestation in real life.

2.5. Problems of register and tone.

It was determined that the Phong language has words which are pronounced only with a rising tone, others with only a level tone and a third with only a falling tone. But due to the restricted time of our fieldwork, we were not able to make any comprehensive conclusions about register and tone. This problem is an issue for further research.

3. Vocabulary. General features of vocabulary.

3.1. Words of Austro-Asiatic Origin.

These are words that are common for many languages of Mon-Khmer group since they stem from the same source. The number of words of AA origin is quite considerable. And they comprise the following:

a/ Nouns denoting relationships: mother - ʔu? (Ph.) – u/ mɛ (V.); younger sister/brother – kun (Ph.) em (V.); father - yəŋ (Ph.) – cha (V.).

b/ Parts of the human body: eye – măt (Ph.) – măt (V.); nose - məh (Ph.) – mūi (V.); tooth - hrıŋ (Ph.) – răng (V.); hair - sɔ? (Ph.) – tóć (V.); ...

c/ Names of animals and plants: dog - so (Ph.) – chó (V.); bird – som (Ph.) – chim (V.); buffulo – tra (Ph.) – trâu/ tru (V.); fruit - plε(Ph.) – trái (V.); root - riɛs (Ph.) – rẽ (V.); bamboo shut – tbăŋ (Ph.) – măng (V.); ...

d/ Some adjectives: new - trməj (Ph.) – mới mẻ (V.); young – num (Ph.) – trẻ, non (V.); thin - gɔr (Ph.) – gày, gày gò (V.); ...

e/ Numerals: one – bo (Ph.) – một (V.); two – bar (Ph.) – hai (V.); three - bay(Ph.) – ba (V.); four – pon (Ph.) – bốn (V.).

f/ Main verbs, such as : fly – par (Ph.) – bay (V.); wear - ba? (Ph.) – mặc (V.); bath - ?um (Ph.) – tắm (V.);...

g/ Names of natural phenomena: rain – yar kmi (Ph.) - mưa (V.); forest - ?erəŋ (Ph.) – rừng (V.); sun - sŋaj (Ph.) – mặt trời (V.; comp. ngày - day);...

A lot of Phong words entirely or partly correspond with words in Khmu or Ksingmul (Puôc). The Khmu inhabit the same area and belong to the same M-K subgroup as Phong.

Table 4:

Phong	Kmu (in Laos)	Ksingmul		Vietnamese	English
		Lao Ksingmul	Vietnamese Ksingmul*		
bo	moj	lo	met	một	one
bar	kbar	bbin	sɔŋ	hai	two
baj	sam	sam		ba	three
pon	si	si		bốn	four
ha	ha	ha		năm	five
sip	sip	sip		mười	ten
?o?	kămpoŋ	?əhu		đầu	head
măt	măt	măt		mắt	eye
moh	mu	moh		mũi	nose
yug	blu	yug		chân	leg
so	so	co		chó	dog
som	sim	cem		chim	bird
kap	păt	kăp		vịt	duck

ir	iər	ɛl		gà	chicken
plε	pre	plε		quả	fruit
r iəs			geh	rẽ	root
pa	ŋo	ŋo		lúa	rice
präm, ?ah	kämmu	ksing		người	person, men
yəŋ	yo oŋ	aj		cha	father
?u?	ma?	em		mẹ	mother
kon	kön	kön		con	child
en	?o	?e	?an	tôi, tao	I
mɔ	mi	mit	lok	mày	you (sing.)
par			pal	bay	fly
?um			?um	tắm	bathe
vət			?om	về	return, go back

* Vietnamese Ksingmul words are given when they differ from Lao Ksingmul.

3.2. In its geographical place of inhabitation, the Phong language has come into contact with Lao which is the national language of the country. A great number of borrowings from Lao in present time have been substituted for ancient Phong words. These borrowed words have become an organic part of the Phong vocabulary. For instance the numeral from five (5) upwards; but most of the words of Thai-Lao origin are nouns, adjectives, verbs and some adverbial expressions: rice field-na, broom-ŋu, table-to?, spade-lu?, enough-p'ɔ, large-kwag, fragrant-hom, high-sug, study-riən, think-k'um, hear-faŋ, turn back-pin mŋø, change-piən, in front of-təna, left-taŋ vi, outside-kɔ nɔ?...

The borrowings from Chinese that have entered the Phong language perhaps via Lao occupy a secondary place as regards to the quantity of words borrowed: silver-ŋən; paper-ciø, the numerals from five upwards.

4. Grammar. The status of the syllable in Phong is very typical. In the majority of cases the basic words of Phong are monosyllabic. This is also true for the stem of derived words, and compound-words.

4.1. Derivation.

Prefixation.

s -: kal – pound > skal – (rice) motar; kws – dig > skws – fall down, collapse.

g -: riət – tighten > griət – bent; ləs – go down, descend > gləs – lower.

t -: gəs – break > tgəs – to break off; rot – pursue, run after > trot – mutually pursue; kəl – beat, stric > tkəl – fight, exchange blows.

k -: bəl – die > kbəl – kill; tuŋ – be afraid, fear > ktuŋ – threaten, menace; dah – break, smash > Kdah – be broken; rwh – destroy, demolish > krwh – be destroyed, be demolished.

kr -: saʔ – tear > krsaʔ – torn, tattered.

It is supposing that kr- occurs as combinatory variant of prefix k- (?)

Infixation

- g -: Sih – (to) comb > sgih – (a) comb

- r -: huət – wash (rice) > hruət – a kind of basket for washing rice

- rn -: kām – (to) chisel > krnām – (a) chisel; tăp / tlăp – close (a door) > trnăp – door-leap.

These affixes obviously are typical Mon-Khmer ones and the majority of them can be found for example in Khmer (Long Siem, 1975).

4.2. Combination.

In most cases compound words are formed of two components. Depending on the semantic interrelations of the components, the compound nouns are mostly of a determinative type. For example: **yijko** – house (house + stay), **kliŋ drər** – pebbles (stone + round); **mos ksəŋ** – blue-bottle fly (fly + blue).

There were also the compound words of other types: **tat sŋăj** – sun, sunny (hot + sun); **plwɔptɛj** – mound board (turn up side down + soil); **səŋ tăm mru** – weaver (labor – weave – loom).

In addition, derived words in Phong also include reduplications. Reduplication is a process of creating words using the phonetic relationship between harmonious units with a parallel or repetitive quality.

Ktut Ktit – rough; **laʔ lɛj** – noisy.

ləh pəh – malaria; **kup plup** – butterfly.

It is impossible to have any deeper remarks about reduplication because of the limited data available. The direct observation of spoken Phong suggests that a significant number of Phong words are either monosyllabic or disyllabic: kĕdĕn/ kldĕn – heal; gĕlmuj/ glmuj - forehead; kĕndwar/ kndwar – rake; kĕlderj - carry by the handle... The first syllable of the disyllabic words is always unstressed. This allows us to say that perhaps in Phong there was a process of monosyllabisation s in other AA languages.

Table 5– The Interrelation of morphemes, words and word – combinations in the process of nomination:

Syllable Morpheme	Monosyllabic	Disyllabic
One morpheme	I măt – eye Kdĕn – heal	III Ktut Ktit – rough păngɔŋ – rainbow
Two or more morphemes	II Kbĕl – (to) kill sgih – (a) comb	IV Kliŋdrər – pebble tat sŋăj – sun, sunshine

Sections I, II and III contain real words. Section IV is open and includes different kinds of nominalizations, such as compound-words, word-combinations. This is one of the ways and means of supplementing the vocabulary – lexicalization of word combinations.

5. The Phong vocabulary is classified into parts of speech by the following criteria.

- 1/ Ability of being the constituent component of a syntactic construction.
- 2/ Ability of nomination (reference)
- 3/ The main (permanent) function in a syntactic construction including the ability to connect with other components.
- 4/ Meaning of lexicon-grammatical category.
- 5/ Ability of connection, of expressing different modalities.

Table 6 – Parts of speech:

Classification based on 1 st and 2 nd criteria	Words of nomination (nominal parts of speech)	Nouns	↑↑↑↑	PRONOUNS	Classification based on 3 rd and 4 th criteria
		Numerals			
		Verbs			
		Adjectives			
	Particles	Phrase – particles	↑↑↑↑	Classification based on 5 th criterion	Classification based on 5 th criterion
		Link – particles			
		Clause - particles			

6. Syntax.

6.1. Constructions and phrases. Functioning as parts of sentences (utterances), Phong words are usually connected with phrase-particles or with other words to become constructions of phrases.

6.11. A construction consists of a nominal word(s) and a phrase-particle(s)

ci sa / cιnɔsa – not to eat. (sa = to eat) – khōng ān

cit'ān sa – not to eat yet – chưa ān.

ʔɔʔ sa – should not/ do not eat – đừng ān.

yəŋ yəm – do not cry/ should not cry – chớ khóc.

ʔc pli? (ʔəyin?) – has built (a house) - dã dựng (nhà).

sa ʔə – ate - ān rõi

Kəl (pa) tuh – complete to thresh rice – đập lúa xong

sa (pa) dih – has eaten finishing the rice - ān hết cöm.

Sometimes the construction consists of a nominal word and more than one particle; for instance:

(1) Kəl pa tuh ʔə – thresh – rice – complete - already

(2) dih kəl ʔə pa – finish – thresh – have done - rice

(3) dih ʔc kəl ʔə pa – finish – already – thresh – have done - rice

(5) sa pa dih tuh ʔə – eat – rice – finish – complete – already

6.12. Attributive phrases:

<i>Noun + noun:</i>	yinj?ah – house of other (house + person)
<i>Noun + adjective:</i>	?ara? mwl – blunt forest – knife (forest knife + blunt)
<i>Noun + verb:</i>	yinj kɔ – house (house + live/ stay/ reside).
<i>Quantitive + Noun:</i>	t'uk?əruh prām – all of people
<i>Numeral + classifier + noun:</i>	pi to tra – two buffalo
<i>Noun + pronoun:</i>	ploŋ häj – this village (village + this)

6.13. Adverbial phrases:

<i>Verb + adverb:</i>	bəŋ yɔŋ - peer at... for long time (peer at + long time)
<i>Adverb + verb:</i>	faw mƿθ - hastening go (be hasten + go)

6.2. In colloquial Phong, the simple sentence is similar to a number of Mon-Khmer languages with regards to the arrangement of the main and secondary parts, and their order.

6.21. The word order of narrative sentences is S-V-O. (V= Predicate). The V can be filled by either a verb or an adjective. Sentences in which the predicate is expressed by a noun are linked with the linking verb pen-to be (Obviously, it is a loan word from Lao). The standard syntactical relation between words in Phong is juxtaposition with or without the presence of linking-particles.

The pattern of this type of sentences is illustrated as follows:

(1) ?ara? mwl, cilăp, gal pĕn?os ci ktec.

forest knife – blunt – no – sharp – cut – fire wood – no - break.

The forest knife is blunt, not sharp, (so) it couldn't cut off the firewood.

(2) dih prām yinjbe sapa tuh ?e !

All of – people – house – eat – rice – finish - already.

All the people of the family already finished eating.

(3) ?ep pen tahan.

I – am – soldier.

I am a soldier

(4) sən pă?än ar tru ?ep.

drink – water – warm – with – I (me)

Please drink warm water with me.

(5) Ɂεŋ kɔŋ nu mɯr riɛn.

I – give – he / she – go – study

I sent him / her to go study.

(6) Ɂεŋ kəl sɛt tu.

I – beat / strike – enemy / opponent.

I fight against the enemy.

(7) Ɂεŋ Ɂom bɔ k'ɔn fanák ɻan ɻoŋuɔ

I – able – one – man, person – cadre – praise/ comment.

I was praised by a cadre.

Questions, negations, and prohibitions are all worthy of observation.

(8) t'uk Ɂeruh k'ɔn vət bɔ ?

All (of) – people – go home – particle

All of the people went back home?

(9) briɛh mɯr Ɂebɔ leŋ ?

aged person – go – yet – dry field

Has the aged person gone to the dry field yet?

(10) tnɛl mɔ lɔh?

When – you – come.

When did you come?

(11) pan mɔ kə mɯr?

When – you – will – go (leave).

When will you go?

(12) sāŋ kə kaj hə?

How – will – do / make – particle.

How will (you) do it ?

(13) kɻə kɔ naj k'u ?

Where – live / reside – teacher

Where does the teacher live?

(14) Ɂapu tbo pi Ɂom kun ?

age – how many – year – acquire – younger brother / sister

How many years old are you?

(15) k?θ vət mɔ ?

Where – return – you \

From where did you return?

(16) k?θ mɔ mɯr ?

where – you – go

Where are you going?

(17) tbɔ k'on ?i yin̥ bε?

how many – person – have – have – you?

How many people are there in (your) family?

(18) nnɯ mɔ pɔj ?

what – you – eat?

What are you eating?

(19) cðw lɔh m?εj ?

who – came – here?

Who came here?

(20) cðw mɔ sɔ? hε ?

who - you - look for - particle.

Who are you looking for?

(21) tɔkɔ mɔ kaj ?

how - you - make

How do you make it?

(22) nnɯ pruh mɔ ?

what - call - you

What do you call it?

(23) pruh tbɔ hăj ntu? ?

call - what - this - thing

What is thing called?

(24) nnɛw sɔm m?εj ?

which - bird - that

What kind of bird is it?

(25) ci? alik yəm

no - child - cry

The child doesn't cry

(26) ciŋ kō ploŋ haj.

no - I - live / reside - village - this

I don't live in this village.

Prohibitions:

(27) ?ɔ? yəm mɔ!

do not - cry - you (sing.)

Don't cry !

Complex sentences in Phong in a great part are juxtaposed, but there are linking particles used to connect clauses:

(28) ne lvaŋ hrəŋ yar kmi, ci?om koh leŋ, ci p'ɔ sapa

? - year - strong - rain, no - able - weed - dry field - no - enough - eat - rice.

In the last year, there were strong rains, the fields weren't able to be weeded, and food was lacking.

(29) ?ärəŋ häj ?i bwr tbəŋ, ?i rna, tava ?at bwr kō dih !

forest - this - have - many - bamboo - have - thornless bamboo - but - take - a lot - also - end

This forest has a lot of bamboo, but a lot has been taken and then there won't be any more.

(30) ?en bəŋ kō yɔŋ, ci muh su də .

I - stare - also - long time, no - see - anyone

I stared for a long time, (but) I didn't see anyone.

(31) pət?εj ci yar kmi, ?en kə mwr leŋ.

tomorrow - no - rain - I - will - go - dry field

Tomorrow (if) it doesn't rain, I will go to the dry field.

(32) ?it?εj yar kmi, ciŋ ?om mwr leŋ.

yesterday - rain - no - I - able - go - dry field.

(Because) Yesterday it rained, I couldn't go to the field.

(33) pət²εj²ɔr ci yar kmi, 2εŋ kə mɯr leŋ. (ɔr – if)

If tomorrow it doesn't rain, I will go to the field.

(34) 2εŋ mɯr tă 2lat ɔr 2at kɔŋya. (ɔr – for)

I - go - market - link particle - get - medicine

I went to the market to buy medicine.

REFERENCES

1. Colani M., 1935, *Megalithes du Haut Laos*, T. 1, Paris.
2. Gorgoniev Yu. A., 1966, *Gramatika Khmerskogo Jazyka*, Moskva.
3. Haudricourt A. G., 1966, *Notes de géographie linguistique austroasiatique*, Ascona, Artilus Asiae, Vol.1.
4. Long Siem, 1975, *Otserki po lexicology Khmerskogo jazyka*.
5. Marcey P., 1907, *Étude Éthnographique sur les Khas*, Revue Indochinoise.
6. Thomas, David and Robert K. Headly, Jr., 1970, "More on Mon – Khmer Subgroupings", *Lingua* 25, p. 398 - 418.
7. Thomas, David, 1973, "A note on the Branches of Mon – Khmer", in *Mon – Khmer Studies IV* edited by David Thomas and Nguyen Dinh Hoa.

Phong Basic Glossary

I would like to give special thanks to the Phong informants who helped me collect this data and to Mr. Jim Owen for his help in entering this data into the computer.

<i>Explanation of substitutions in glossary</i>		
Bảng giải thích thay thế dấu hiệu		
In the Paper	In the Glossary	
p` t` k`	p ^h t ^h k ^h	
pi <u>ew</u>		pi <u>ēw</u>

No. Vietnamese; Phong; English

1. đầu; ?ɔ?; head	25. bắp chân; tlaŋ; calf (of the leg)
2. mắt; măt; eye	26. đùi; tlaŋ; thigh/ haunch
3. mũi; mōh; nose	27. bàn chân; rpaŋ yuŋ; foot
4. tai; kət; ear	28. ngón chân; rmos yuŋ; toe
5. miệng (=mồm); paŋ; mouth	29. khuỷu tay; ken sɔ?; elbow
6. môi; tnos; lip	30. đầu gối; tmu?; knee
7. răng; hriŋ; tooth	31. góp chân; kelden, klden; heel of foot
8. lưỡi; ta?; tongue	32. cơn dông; trəŋ kmi; storm
9. lợi; gnus; gum(in the mouth)	33. ngôi sao; smejn; star
10. má; pi <u>ew</u> ; check	34. cầu vồng (=móng); pəŋgəŋ; rainbow
11. tóc; ksɔ? klu; hair	35. sấm; trəŋ kmi; thunder
12. lông(mao); ksɔ?; hair	36. sét; t ^h veda sa?; thunderbolt
13. lông mày; gnuiŋ; eyebrow	37. hớp; lu <u>ām</u> smu <u>āc</u> ; lightning
14. lông mi; ksɔ? măt; eyelash	38. mưa; yar kmi; rain
15. thái dương; tŋap; temple	39. mưa rào; hreŋ yar kmi; downpour/ heavy shower
16. cằm; voŋ; chin	40. mưa phun; ruj kmi; drizzling rain/ misting
17. cổ; grɔ?; neck	41. mưa dầm; yəŋ; a continuous rain
18. gáy (ót); hrə? ɲɔ; back of the head/ nape	42. nước; pă? ɣăŋ; water
19. bá vai; va?; shoulder blade	43. lửa; ?os; fire
20. tay; tri <u>ew</u> ; arm	44. đá; kon kliŋ; stone
21. ngón tay; təj vat, rmos təj; finger	45. đất; ptej; land/ earth
22. bàn tay; təj; hand	46. đá cuội; kliŋ drər; pebbles/ shingle (a group of pebbles)
23. chân; yuŋ; leg	47. núi; guŋ; mountain
24. cẳng chân; ple yuŋ; lower leg	48. rừng; ?ərəŋ; forest

49. đèo; kew; pass
 50. thung lũng; ktiŋ; valley
 51. hang; tʰām; cave
 52. sông; yĕw pă? ʔăŋ; river
 53. bờ sông; him pă? ʔăŋ; river bank
 54. suối; kpəh; stream/ spring
 55. thác; săn das; waterfall
 56. đập (nước); tăń faj na; dam/ weir
 57. ao; sləŋ pă? ʔăŋ; pond
 58. biển; smut, sle; sea
 59. vực; hok; abyss/ chasm
 60. (nước) lũ; [pă? ʔăŋ] mor; flood
 61. cát; kac; sand
 62. đất sét; ptej kwat; clay
 63. cây; lăm s?uŋ; tree
 64. măt cá chân; măt le; ankle (bone)
 65. ngực; gu; chest
 66. vú; ple tut; breast
 67. bụng; puł; belly
 68. cạnh sườn; tʰpəŋ; side/ flank
 69. eo (thắt lưng); ʔew; waist
 70. rốn; srpu; navel/ belly button
 71. nách; krom va?; armpit
 72. bẹn; kok tlaŋ; groin
 73. mông; ple lu; buttock/ bottom
 74. tim; mă? rō cə, kăm kʰot; heart
 75. gan; lom; liver
 76. phổi; fah; lung
 77. ruột; riəŋ; intestine
 78. dạ dày; puł; stomach
 79. nước bọt; yor; saliva
 80. máu; mim; blood
 81. gân; ʔen; nerve/ vein
 82. thịt; su; meat
 83. xương; s?iŋ; bone
 84. da; ktəh; skin
 85. trời; toŋ; heaven/ sky
 86. mỡ; skal; fat/ grease
 87. mặt trời; sŋăj; sun
88. mặt trăng; ki; moon
 89. mây; mə?; cloud
 90. sương mù; mə?; fog/ mist
 91. gió; vər; wind
 92. nắng; tat sŋăj; sunny
 93. bão; hręŋ vər; typhoon
 94. hoa; plaŋ; flower
 95. tre; lăm tbăŋ; bamboo
 96. nứa; rna; spices of bamboo
 97. chuối; prak; banana
 98. bưởi; ple ma? pu?; pomelo/ grapefruit
 99. đu đủ(quả); ple ma? hoŋ; papaya/ papaw
 100. dứa; rnăt; pineapple
 101. bí; mi; jackfruit/ breadfruit
 102. dâu da; sal; tropical fruit similar to lychee
 103. mận; măm; plum
 104. đào; mən; peach
 105. cam; kiəŋ; orange
 106. chanh; naw; lemon
 107. quýt; pən; mandarin/ tangerine
 108. ổi; sida; guava
 109. cây thông; bəl; pine tree
 110. giây leo; trnəh; creeper (plant)
 111. vỏ cây; kpər s?uŋ; bark of tree
 112. hạt; kloŋ; seed/ grain
 113. lúa nếp; pa piə?; glutinous rice
 114. lúa tẻ; pa saj; rice/ ordinary rice
 115. mạ; ta ka; rice seedling
 116. rơm; tsə?; straw
 117. rá; tŋal tsə?; stubble
 118. cốt; pa k?was; grilled rice/ green rice/ rice crispies
 119. cám; kla?; bran
 120. trấu ; kam; rice husk
 121. vừng; lŋa; sesame

- 122.lạc; plε thɔ; like a peanut/
groundnut
- 123.khoai sọ; srɔ ; taro/ taro potato
- 124.khoai; mǎn ʔən; sweet potato
- 125.sắn; mǎn ton; manioc
- 126.ngô; sali; corn maize
- 127.đỗ (đậu) xanh; plε ʔăm; green peas
- 128.đỗ tương (đậu nành); plε ʔăm ksaj;
soybeans
- 129.dưa hấu (dưa đỗ); plε gĕl moŋ;
watermelon
- 130.dưa bở ; plε gĕl bah; melon/
cantaloupe/ musk-melon
- 131.rau cải; k?as; mustard greens
- 132.cải bắp; făk kalămpı; cabbage
- 133.cà chua; plε ma? dən; tomato
- 134.cà tím; plε daŋ; eggplant
- 135.gừng; kuŋ; ginger
- 136.riềng; trsəh; galingale
- 137.nghệ; stir; saffron
- 138.bí đỗ (bí ngô); plε ma? ʔu?;
pumpkin
- 139.bí xanh (bí đao); plε pər; a type of
melon or gourd
- 140.hành; făk buə ; onion
- 141.tỏi; s?iən plε; garlic
- 142.ớt; praj; chilli
- 143.cũ cải; kək k?as; beet
- 144.cũ đậu(sắn nứớc); plε mǎn stʰəw;
pachyrhizus
- 145.mía; kĕlmi, gmi; sugar cane
- 146.lá trầu; sǎm bo, plu ; betel
- 147.sả; kʰăm səŋ; citronella
- 148.chè; cε; tea
- 149.quả (=trái); plε; fruit
- 150.lá; təw; leaf
- 151.rễ cây; riɛs s?uŋ; root
- 152.cành cây; tvaj s?uŋ; branch (of a
tree)
- 153.gốc cây; kok s?uŋ; foot (of a tree)
- 154.nhựa cây; riér s?uŋ; resin (of a tree)
- 155.gai; hrɔŋ; thorn
- 156.măng; bót tbăŋ; bamboo shoot
- 157.bèo; pwan; duckweed/ water-fern
- 158.cỏ; laj; grass
- 159.nấm; prəh; mushroom
- 160.mộc nhĩ; yer yɔt; cat's ear
- 161.chó; sɔ; dog
- 162.mèo; mew; cat
- 163.lợn; siŋ; pig
- 164.lợn sê; yĕw siŋ; old sow
- 165.lợn lòi (heo rừng); siŋ laj; wild boar
- 166.ngựa; rma; horse
- 167.trâu; tră?; water buffalo
- 168.trâu nghé; kon tră?; buffalo calf
- 169.bò; yləw; cow/ ox
- 170.bé; kon yləw; calf
- 171.dê; bε ?ε; goat
- 172.hổ (cọp); rvaj; tiger
- 173.báo ; rvaj căm lwat; panther
- 174.khỉ; va; monkey
- 175.cáo; sar; fox
- 176.hươu; pwas; roe deer
- 177.nai; tya; deer
- 178.voi; syan; elephant
- 179.gấu; bi?; bear
- 180.gà; ʔir; chicken
- 181.vịt; kap; duck
- 182.ngan; kap tʰet; swan
- 183.ngỗng; han; goose
- 184.chim; som; bird
- 185.chim sẻ; yrap; sparrow
- 186.chim gáy; tpor; turtle dove
- 187.bồ câu; som kaŋke; pigeon / dove
- 188.chuột; knęj; rat/ mouse
- 189.quạ; ʔa?; raven/ crow
- 190.cú; tbo; owl
- 191.vẹt; biɛt; parrot
- 192.chim sói; som ʔiəŋ; magpie

- 93.con dơi; tyur; bat
 94.rắn; mar; snake/ serpent
 95.ếch; kda?; frog
 96.cóc; hro?; toad
 97.ốc; klɔ; snail
 98.sên; klɔ tăp; slug
 99.cá; ka; fish
 100.tôm; pa kuj; shrimp
 101.cua; hrap; crab
 102.cá chép; ka guj; carp
 103.cá rô; ka sét; climbing perch
 104.cá trê; ka duł; catfish
 105.(con) trai; kuəŋ; oyster
 106.con hến; dę̄n; mussel
 107.lươn; yen; eel
 108.sóc; sosana; squirrel
 109.rùa; ksoŋ; turtle/ tortoise
 110.thạch sùng(thằn lằn); tkoj; house lizard
 111.tắc kè; si līet; gecko
 112.dòi (ròi); raj; muck worm
 113.rết; trjas; centipede/ scolopendra
 114.châu chấu; yě?os, y?os; grasshopper
 115.vòng tay; pøk kʰen; bracelet
 116.túi; po? yøh; handbag/ haversac
 117.bàn; to?; table
 118.ghế; ?ăŋ gol; chair/ seat
 119.giường ; kyøŋ; bed
 120.cái địu; ni; cloth carrier for child
 121.(cái) chai; pʰøŋ; bottle
 122.ấm tích; tik; teapot
 123.ống điếu; kɔ? hit; bubble pipe/ water pipe
 124.chén; la?; small bowl/cup
 125.cái nỏ (ná); snah; cross bow
 126.(cái) tên; kăm; arrow
 127.bẫy; ktʰip; trap
 128.cạm; kvoj; snare
 229.hòm; kët; trunk
 230.chum; ksīəŋ ru; big jar
 231.đòn gánh; kʰan dwal; shoulder pole
 232.giây thừng; trnøh; rope/ cord
 233.gương (soi); vēn neŋ; mirror
 234.lược; sgih; comb
 235.ruồi; mos; fly
 236.nhặng (ruồi xanh); mos ksəŋ; blue bottle fly
 237.muỗi; ɳøŋ; mosquito
 238.cháy (chí); sĕj; head louse
 239.rận; treŋ; louse
 240.đỉa; piŋ; leech
 241.vắt; plom; terrestrial leech
 242.kiến; mec; ant
 243.giun; tr̄iər; earthworm
 244.nhện; kdø?; spider
 245.ong; yĕw but; bee
 246.bướm; kup plup; butterfly
 247.tằm; mwan; silkworm
 248.vẩy (cá); kët [ka]; scales
 249.lông; ksɔ?; feather
 250.cánh; ?ăŋ nar; wing
 251.mào; skər; crest/ comb
 252.cựa; dñə̄; stir
 253.móng; kir; claws/ nail
 254.trứng; plε; egg
 255.sừng; ktøŋ; horn
 256.cày; tʰăj; plough
 257.bừa; pʰūə̄; rake
 258.lưỡi cày; yoŋ tʰăj; ploughshare
 259.diệp cày; plu?ptej; mould-board (of a plough)
 260.vai cày (ách); ?ek; yoke (of a plough)
 261.mai; lūə̄; blade spade
 262.cuốc; cop, cok; hoe
 263.xẻng; lek sok; shovel
 264.cào; kĕndwar / kndwar; rake

- 265.gáo (múc nước); bùəj pə? [pă? ?ăŋ]; water scoop
- 266.cối đá; skal klij; a stone mortar
- 267.quạt; kĕp yəp; fan
- 268.liềm; kvut; sickle
- 269.nong; griŋ ru; big flat drying basket
- 270.nia; griŋ; flat drying basket
- 271.mẹt; kpo; small flat drying basket
- 272.giần; krəŋ; sieve
- 273.nồi; tloh; pot
- 274.rổ; ylo?; basket
- 275.cái chõ; ɳən ɿəh; steamer (for steaming sticky rice)
- 276.dao; ɿara; knife
- 277.rựa; ɿarafa kʰɔ; cleaver/ jungle knife
- 278.rìu; svan; axe
- 279.thớt; sgiəŋ; wooden chopping block
- 280.vung; ktəp tloh; lid/ cover
- 281.bát; lă?; bowl
- 282.đĩa; təj; plate
- 283.dũa; tʰu; chopstick
- 284.kim; srmos; needle
- 285.chỉ; psă?; thread
- 286.nhẫn; səm biət; ring
- 287.kiềng; pək kʰɔ; necklace
- 288.áo; yəh; jacket/ coat
- 289.khuy áo; mă? tiŋ; button
- 290.quần; soŋ; trousers/ pants
- 291.yém; ɿəm ptut; brassiere
- 292.váy; yă?; skirt
- 293.khăn; ktəŋ; kerchief
- 294.giày; kəp; shoe
- 295.guốc; kəp s?uŋ; wooden clog
- 296.vòng tai (hoa tai); vən; ear ring
- 297.đèn; pʰəŋ ləŋ; lamp
- 298.chõi; ɳu; broom
- 299.lưỡi câu; bet tʰw?; fishhook
- 300.cần câu; rəŋ bet; fishing rod
- 301.vó; sən diŋ; hoisting net
- 302.lưới; məŋ; net
- 303.chài; răp; sweep net/ seine
- 304.(cái) gối; kon klu; pillow
- 305.chăn (mền); kyə?; blanket
- 306.chiếu; sat pu?; sleeping mat
- 307.bông; psă? də?, plaj psă?; cotton
- 308.thước; va; meter stick
- 309.tiền; ɳən ciə; paper money
- 310.giấy; cəø; paper
- 311.bạc; ɳən; silver
- 312.vải; pʰən; fabric/ cloth/ material
- 313.vàng; kʰăm; gold
- 314.đồng; tʰəŋ; copper/ bronze
- 315.sắt; yəŋ; iron
- 316.vôi; pun; lime
- 317.gỗ; păŋ; wood
- 318.hàng rào; ku var; fence/ barrier
- 319.sân; dən luəm; yard
- 320.ruộng; na; field
- 321.rẫy; leŋ; mountain field
- 322.vườn; kləŋ kuvar; garden
- 323.đường (đi); kruŋ; road
- 324.mồmá; ro? bəl; grave/ tomb
- 325.gạch; din ki; brick
- 326.ngói; din kʰɔ; tile
- 327.nhà; yiŋ; house
- 328.cửa; pluh; door
- 329.cửa sổ; puŋ yiəm; window
- 330.cầu thang; roŋ gos; stairs
- 331.gian nhà; həŋ yiŋ; space (of a house)
- 332.mái nhà; kĕn dəŋ yiŋ; roof
- 333.rui; swas; rafter
- 334.mè; raw kʰven; lath/ plank (of roof)
- 335.lạt (buộc); rws; bamboo string/ bamboo strip
- 336.tranh; tur yiŋ; thatch

- 337.cột (nhà); srăŋ yin; column (of a house)
- 338.củi; pĕn ʔɔs; firewood
- 339.muối; pĕ ʔiŋ; salt
- 340.rượu; pi; rice wine
- 341.tro ; bōh; ashes/ cinders
- 342.giếng ; tăm bōŋ păɻăŋ; well
- 343.hôm nay; ʔi ʔon; today
- 344.hôm qua; ʔi tɭɛj; yesterday
- 345.hôm kia; ʔi bu mĕj; the day before yesterday
- 346.hôm kia; ʔi brɔŋ; three days ago
- 347.ngày mai; păɻtɭɛj, ptɭɛj; tomorrow
- 348.bếp; bəw; kitchen
- 349.than; kĕn ɲio; charcoal/ coal
- 350.ngày kia; bumĕj, bōmĕj; day after tomorrow
- 351.bây giờ; bɭɔŋhɛj; now
- 352.lúc nãy; tĕn tōh; a moment ago
- 353.bao giờ; tnɛl; when
- 354.buổi sáng; te ʔɔs; morning
- 355.buổi trưa; jnam păōs; noon
- 356.buổi chiều; jnam pabo; afternoon
- 357.buổi tối; jnambo; evening
- 358.ban đêm; nel bɔ; night
- 359.ngày xưa; tĕ ti; in former times/ in the old days
- 360.hôm nõ; mui m?ɛj; the other day
- 361.tháng giêng; duān cīŋj; st Lunar month
- 362.tháng hai; duān pi; nd Lunar month
- 363.tháng ba; duān sam; rd Lunar month
- 364.tháng tư; duān si; th Lunar month
- 365.tháng mười một; duān sip ʔet; th Lunar month
- 366.tháng mười hai; duān sip səŋ; th Lunar month
- 367.mồng môt; kʰăm nuaŋ; the first day of the month
- 368.mùng hai; səŋ kʰăm; the second day of the month
- 369.nát; nəŋ; smash
- 370.nạy; kuʔ; pry up
- 371.năm mĕp (năm ép bụng xuống); mĕp; wallow
- 372.nêm; dam; wedge
- 373.nín thở; kuit; to hold one's breath
- 374.non; nəm; tender/ new/ mild (mild steel)
- 375.nói lắp (cà lăm); kuik; stammer/ stutter
- 376.nụ hoa; cuā; flower bud
- 377.núi đá; gil; rock (mountain)
- 378.núm vú; ewan; teat/ nipple
- 379.nước mũi; ʔɛʔ; nose mucus
- 380.ngang (x = dọc); tkăŋ; horizontal x= lengthwise)/ across
- 381.ngất (=bất tĩnh); bac; faint/ become unconscious
- 382.người; prām, ʔah; person/ people/ man
- 383.Trung Quốc; hə; Chinese
- 384.người hoàn tục; siəŋ; person who gave up the frock and returned to secular life.
- 385.nhạt (trái với mặn); cuut; tasteless (opposite of salty)
- 386.nhäuser qua; tal muur; jump over
- 387.nhặt rau; kec pdur-; select vegetables
- 388.nhặt (lên); ros; pick up/ gather
- 389.nhắc ra (=lấy ra); tis; lift up/ raise/ take out after grilling
- 390.nhô lén; pum; jut out
- 391.nhôm; kuā; aluminum
- 392.năm; lvan; year
- 393.nhúng (nước); se [păɻăŋ]; dip/ soak

394. nhuộm; nhöm; dye
395. ong mật; gil; honey bee
396. ong rừng; naŋ; wild bee
397. óng ánh; l̥wəm; (be) lucent/
glittering
398. óng đót; kə? ydut; cigarette holder
399. óng tre chứa nước; tʰinj; bamboo
pipe (for holding water)
400. phồng; ?as; swell/ bulge
401. quay lại/ ngoảnh lại; l̥op; turn
around/ turn one's head
402. quay (chỉ vào suốt); kwaʔ; spin
(thread bobbin)
403. kéo sợi; kt̥əŋ; spin thread
404. quét; ?ut; sweep
405. ra ngoài; l̥es; out/ go out
406. rách làm đôi; vəh; torn into two
pieces
407. rao/ loan báo; paw; cry/ announce
408. rào; hrwəʔ; fence/ hedge
409. rau; pdur; vegetables
410. răng (bùa); tʰaŋ [pʰwə]; harrow's
teeth
411. rẽ (= đi tránh); seʔ; part/ cleave/
turn
412. rên; kuh; moan
413. rệp; səŋ; bug
414. rêu; rew; moss
415. rõ ràng; kʰaʔ; clear
416. rong chơi (lêu têu); kwa; loiter
about
417. rơi (xuống); tʰek -kləh-; fall down/
drop down
418. rụt lại; tʰut; pull back
419. rui nhà; swas; rafter
420. rủi ro; pəs; unlucky/ unfortunate
421. rửa rau; naŋ -pdur; clean
vegetables
422. rựa; ?ara; cleaver/ jungle knife
423. sàn nhà; ran; wooden floor of house
424. sáp ong; but; bees wax
425. siêu (đun nước); dəʔ; pot for boiling
water/ or simmering herbs
426. so le (=không đều); ywat; unequal/
not of the same length
427. (cái) suốt chỉ; lwat; thread bobbin
428. tát; səh; slap
429. tē (tách) hạt; ɳaŋ; shell
430. tịt (không nổ); kʰaŋ; dud/ fail to
explode
431. than bột (dùng trộn với diêm tiêu
làm thuốc nổ; mat; powdered
coal
432. thở gấp; kot; pant (breathe rapidly)
433. tra chuôi; tam; affix a handle (for a
hand held object)
434. lánh đi; muh; to shun/ keep away
435. tre đực; taj; male bamboo
436. trụ cột; kən; pillar/ column
437. va đầu; tuʔ; bump on the head
438. ván gỗ; pən; board/ plank
439. vạch ra hai bên; tan; lay bare/
uncover
440. vật nhẵn; sal; (to) even (a piece of
wood)
441. vằn/ lốm đốm; kan; striped/ spotted
442. vẩy (nước); kuən [păʔŋ]; dip into
water
443. vỏ (trái cây); rəs [plə]; peel (eg.
orange peel)
444. vời vĩnh (đòi); giçɔ; ask for
worryingly/ beg
445. vớt ra; tih; pick up (from the water)
446. vùt (dùng roi đánh); vac; to whip/ to
lash
447. vực; hok; chasm
448. vượt trội; vəŋ; surpass
449. xà nhà; kʰw; beam of a house
450. xấu/ dị tướng; hă?; ugly/ plain (to
be plain in appearance)

451. xe; lot; vehicle
452. xén băng; kʰoŋ; cut/ trim
453. xén cứt; laŋ; cut/ shortened
454. xéo (thịt); qih [su]; cut out bits of meat
455. xoài; vaʔ; mango
456. xông khói; fɔm; fumigate/ smoke
457. âm vật; ?us; vulva/ clitoris
458. đường may; ?oŋ; sewing - line/ stitching line/ seam
459. chảy nhựa; nwaj; excrete resin
460. cứt mũi; puit; dried mucus in nose
461. (quả) cốc chua; koʔ; fruit (not found in the west)
462. ăn được; nham; edible
463. át tiếng; lüp; drown
464. (bò) rống; [ylɛw] krsac; roar
465. (chó) sủa; [so] truh; bark (dog)
466. (chim) hót; [som] krsac; twitter/ or chirp (bird)
467. (gà) gáy; [?ir] tdo ; (cock) crow
468. vỡ; kdah; break
469. cái dùi; bun; awl
470. đâm; tăp; stab/ thrust
471. lấy trộm; con; steal/ burglarize
472. ăn cắp; kdoŋ; pilfer/ rob
473. đi xe; dăw lot; go by vehicle (car/ taxi/ etc.)
474. cưỡi ngựa; kʰwj ma; to ride a horse
475. nhóm lửa; třej ?ɔs; kindle (a fire)
476. thả cá; liəŋ ka; to breed fish in water
477. dìm xuống; dɛ? pă?ăŋ; dip
478. chìm; kĕl ewp; sink (underwater)
479. cất đi; ?at doʔ; to set aside/ to put away
480. rủ nhau; tə?uən ?alăj; call for (someone and ask him to go or do something with someone)
481. vá (áo); dla [yɔh]; mend clothes
482. khâu (may); svēh; sew/ stitch
483. rắc (hạt); tĕl; sow/ scatter (seeds)
484. mùa; poj; season
485. mút (ngón tay); bœc; suck (finger)
486. không; ci; no/ not
487. có; ?i; have
488. đừng = đừng đi; ?ɔ? : ?ɔ? mur; do not : don't go
489. còn; kɔ; still have
490. hết; dih; finished/ ended
491. chưa; ci tʰă̄n; not yet
492. vừa : vừa ăn; pʰnuŋ sa; be just/ recently
493. (ăn) xong; [sa] tuh ?ə; finish (cating)
494. đồng thời; tcuəp ?alăj; at the same time
495. mới (đến); pʰnuŋ [lɔh]; recently (came)
496. là; pen; be/ namely
497. một nửa; bo tʰoŋ; a half
498. này; hăj; this
499. ấy; m?ej; that
500. hóng gió; ?i vər; get some fresh air
501. như; mɲăŋ lit; like/ such as
502. đang : đang đi; kɔ : mur kɔ; be in the act of doing something : walking
503. sưởi lửa; yur ?ɔs; warm up by fire
504. đắp (chăn); bă? [kyə?]; cover (with a blanket)
505. gần; kdiəh; near
506. bên cạnh; pɛ?; near/ by/ neighboring
507. và : hộp và điếu; lɔ : ?up lɔ kɔ?; and : box and farmer's pipe
508. với : ăn cơm với thịt; poj :sa pa poj su ; with : eat rice with meat
509. sẽ : sē đi; kə : kə mur; will go

- 510.đã : đã đi; mui ?ə; already : already went
- 511.bên phải; tăŋ kʰəj; right/ on the right side
- 512.bên trái; tăŋ vi; left/ on the left side
- 513.xa; geŋ; far
- 514.sau; tăŋ kʰsə; behind
- 515.trước; tō na, kil; before/ in front
- 516.dưới; tăŋ swl; below
- 517.trong; kə kloŋ; inside
- 518.ngoài; kə nə?; outside
- 519.phía trên; tăŋ twl; above
- 520.một vạn; bo mwñ; ten thousand
- 521.một trăm; bo hɔj; one hundred
- 522.một nghìn/ ngàn; bo pʰān; one thousand
- 523.hai; pi; two
- 524.một; bo; one
- 525.say rượu; ?ɔr pi; drunk/ unsteady from drinking alcohol
- 526.chống gậy; yup kĕn yu; lean against a stick
- 527.bỗng (cây); puh [s?uŋ]; hollow (part of a tree)
- 528.một lúc; plat; moment
- 529.lỗ khèn ; kəŋ; pan pipe hole
- 530.lỗ đục; boŋ; chiseled hole
- 531.lỗ/ hố; roŋ; hole
- 532.lắp vào; ping; fit on/ assemble
- 533.Lào; ri ; Laos
- 534.tách rời; tar; separate/ split
- 535.làm cõ (đi tới); koh; weed (going forward)
- 536.làm cõ (đi giật lùi); kil; weed (going slowly backward)
- 537.khở; su; naive/ gullible
- 538.khc nước; həŋ; gill
- 539.khá giả; kʰəm kʰa; be well off/ earn a good living
- 540.kiềng bếp; bəw; tripod
- 541.kê (chèn cho bằng); nun; wedge (smooth)/ level (higher)
- 542.kéo dài ra; jnən; stretch/ lengthen
- 543.kẽ; puŋ; small gap
- 544.hứng (nước); kduŋ [pă?ăŋ]; catch/ collect (water)
- 545.huy động (người); kĕn [prăm]; mobilize
- 546.húc (chọi); puŋ; butt/ gore/ fight with one's horns
- 547.hồn; mal; soul/ spirit
- 548.hong (sấy khô); pras; dry
- 549.học; riĕn; study/ learn
- 550.hoạn (lợn); twan [siŋ]; castrate/ emasculate/ geld
- 551.hoa tai bạc; taŋ; silver ear-ring
- 552.hất đi; kwl; thrust aside
- 553.hiên nhà; siə; verandah
- 554.hãi hùng; məŋ; fearful/ frightening
- 555.hay chăng; rw; or
- 556.hát; ləŋ; sing in chorus
- 557.hàm; rgaŋ; jaw
- 558.gộp lại/ gom lại; luəm; pool (together)
- 559.gốc (còn lại sau khi đốn); tŋal; tree stump
- 560.giũ (sạch); riə; rinse/ shake out
- 561.gieo; năm; sow
- 562.gang tay; kat; span (from the thumb to the middle finger)
- 563.đút nút; jnac; cork
- 564.có động; taŋ; stir/ commotion
- 565.đống to; kəŋ; big heap/ stack
- 566.đống bé; kə; small stack/ heap
- 567.đốt (tre); pəŋ; a section of bamboo
- 568.đồ đặc; krwəŋ; utensils/ appliances
- 569.đếm; năp; count
- 570.deo gùi; nwŋ; a bamboo pack at the back carried with a headstrap worn

571. đậu ván; tap; French beans/ broad beans
572. (chim) đậu; təʔ; (bird) perch
573. đậm/ giā nhô; suʔ; pound
574. đào chẽn đầu; pal; dig to bar
575. đào (hang); kus [tʰām]; dig (lair)
576. giãm cho thấp; gləs; trample down (make the land lower)
577. gang tay; kʰwɔp; span (from the thumb to the fore finger)
578. gác/ canh; kak; keep/ guard
579. đục bõng cây; dəh; chisel the hollow of a tree
580. dương vật; ɿwat; penis
581. dưa chua; suʔ; pickles
582. (con) dúi; tkəŋ; bamboo rat
583. dịch chuyển; siəʔ; move a little
584. dέo; nap; plastic/ malleable
585. dâu (tǎm); naŋ; mulberry
586. giây leo; kʰwə; a kind of climber (plant)
587. chưa lại sức; ruʔ; not yet recover one's strength
588. chuyển chỗ; jn̩p; move (from one position to another)
589. chuõi / cán; ruŋ; handle/ hilt
590. chú tiểu; cuə; Buddhist novice
591. chọc/ thọc vào; eoʔ; thrust/ poke
592. chim chích; rəc; tailorbird/ warbler
593. chị dâu; ɿəj; elder sister-in-law
594. đặt bù nhìn; gwa; put a scarecrow
595. đắn (chặt đốn); ɿac; fell/ cut
596. che khuất; kaŋ; hide/ put a cover on
597. chặt khúc; păl; cut off a short piece
598. (buộc) chặt; ɿan; (tie) close/ securely/ tight
599. cháo; paʔəh; rice-soup/ porridge
600. cá chà; ptet; red-eyed -carp
601. chai/ lợ; kuət; bottle
602. chà !; căʔ; oh/ well/ wow
603. cứt; kut; lopped off
604. cùn (không sắc bén); făʔ; muł; blunt
605. cối giã hé; le; small pillar mortar
606. cối giã; ɿaŋ; square wood mortar
607. cố/ gắng; cəŋ; try/ endeavour
608. co rúm; ɿɔt; curled up
609. cao; duə, suŋ; high/ tall
610. cần uống rượu; buə; stem/ straw (for drinking fermented drink)
611. (cái) cắp/ (cái) kẹp; tkap; bamboo press (for grilling fish)
612. cắp lại (kẹp lại); nip; press/ clip
613. cắn đứt; găt; bite clean off
614. căm ghét; pus; hate
615. (con) cáo; sar; fox
616. cạy ra; pec; prize open
617. cài (cúc); tat [mă? tiŋ]; fasten (the buttons of)
618. cáng đáng (công việc); kuək; to assume the responsibility
619. cản trở; hiŋ; bar/ obstruct
620. cán bõng; gut; gin
621. cà dại; pəs; datura/ wild egg-plant
622. bướng bỉnh; dan; obstinate/ stubborn
623. bừa bãi; săʔ saj; topsy - turvy
624. bõi ra (chẽ ra); sah; split/ cleave
625. (cái) bõ; cəŋ; large bamboo basket (for seeds)
626. bóp nghẹt; n.həc; stifle/ strangle
627. bón cơm; bwān [pa]; spoon-feed (on rice)
628. bệnh dịch; ha; epidemic
629. bẽ; gəs; break
630. bẫy đá (để bẫy chuột); ləp; stone trap
631. bắt lêu; dar; pluck
632. bẫy ống (để bẫy chuột; trəŋ; (bamboo) snare

633. bật lửa; təŋ; strike
634. bắc (lõi mêm); kaŋ; rush/ pitch
635. bản/ làng; plon̄; village (in mountain areas)
636. liếm; gul̄ ?at; lick
637. lăn̄; ?erər̄; roll
638. ròi; grɔ̄?; fall/ fall down
639. bay; par; fly
640. (rǎn) bò; [mar] mur; (snake) crawl/ slither
641. nổ; pduh; burst/ blow up/ explode
642. rót (nước); to? [pă?ăŋ]; pour (water) pour out
643. bỗi cui; slaj̄ pən̄?os; split (firewood)/ chop
644. chết; bəl̄; be dead/ die
645. sống; kə syom; be alive/ alive/ live
646. (cây) đổ/ ngã; skus [s?uŋ]; (tree) fell down
647. (nước) chảy; [pă?ăŋ] lăj̄ lɔ̄; (water) flow/ stream/ run
648. đong; pʰəŋ; measure out (corn)
649. vay; məh ku; borrow (money) with interest
650. mượn; ?ăj̄ yum; borrow
651. thuê; pcaŋ; lease/ rent/ hire
652. chèo (thuyền); tʰɔ̄ [rwə̄, pε]; row (a boat)
653. đặt / đέ; do?; put/ place
654. vứt; dəs; throw away
655. ném; sən̄ dəm; throw/ hurl/ fling
656. (mặt trời) lăn̄; lĕt [sňaj̄]; (the sun) sets
657. (mặt trời) mọc; lə sňaj̄; (the sun) rises
658. cháy; giŋ̄; burn/ be on fire
659. giết; kbəl̄; kill
660. thắng; ?om; win
661. thua; pʰε; lose/ suffer / sustain a defeat
662. được; ?om; obtain
663. chịu; ya; bear/ stand/ incur
664. tính toán; tiŋ̄ lăj̄; count up/ calculate
665. dự định; teŋ̄; intent/ intend
666. đương nó; kəŋ̄ sna; draw string/ the bow
667. bắn; pəŋ̄; fire/ shoot/ fling
668. ngắm ; ne; take an aim/ take aim at
669. quỳ; kʰəp kʰəw; kneel down
670. theo (sau); mur krsé; follow/ go after
671. rình; cəp; be on the watch (for)/ lie in wait (for)
672. đuổi; pas prot; pursue/ run after
673. đi săn; mur kaj prot; hunt/ go hunting
674. lợp nhà; tur kəndo yin̄; roof/ cove; roofing a house
675. đợi; kum; wait
676. xén gỗ; sbəj̄ s?uŋ̄; saw/split wood
677. dỡ nhà; ruh ying; dismantle/ take down (a house)
678. dựng nhà; pli? ying; build a house
679. quên; kel vel; forget
680. nhớ; ?ar səw; remember/ keep in mind/ miss
681. mong; ?a? səw; wait for/ wish/ desire
682. không được; ci nəh; do not acquire/ do not gain/ do not win
683. được; nəh; acquire/ gain/ win
684. nghi ngờ; sən̄ səj̄; doubt
685. tin/ tin tưởng; swə̄; believe
686. góa vợ; knaj̄; be a widower
687. góa chồng; me maj̄; be a widow
688. lấy chồng; ?at ?ah yuŋ̄; get married (of a man)
689. cưới ?aki; get married (of a man)

- 690.mặc kệ; tam tε nu; not paying
     attention to
 691.tiếc; s?aj; regret
 692.lo; səw kʰăm kʰwt; worry
 693.chán ; ?əbol; boring
 694.sợ; tuŋ; afraid
 695.muốn; yuəc; want
 696.ghét; ci mă?; hate
 697.yêu; pʰen; love
 698.khung cǚi; ki huk; loom
 699.ba; băj; three
 700.bốn; pon; four
 701.hai; bar/ pi; two
 702.năm; ha; five
 703.đũa; tʰu; chopstick
 704.vắng ; məŋ; quiet/ not crowded
 705.thưa thớt; kda; thinly populated/
     sparse
 706.đông; tməl; crowded
 707.giàu; skun; rich
 708.nghec; kʰă? tʰok; poor
 709.thực thà; suu yac; truthful/ honest
 710.gian dối ; ɳan; false/ dishonest
 711.còn ; kɔ; have... left
 712.no; gəŋ; (eat) enough/ full
 713.đói; yuāc; be hungry
 714.nồng; tun; shallow
 715.sâu; lə?; deep
 716.dai; miəw; tough
 717.nát; pʷəj; crushed
 718.hiền; yac kăm kʰət; good and
     gentle
 719.ác; văŋ; cruel/ fierce
 720.khéo; caŋ; clever/ skillful
 721.vụng; ci caŋ; awkward/ maladroit
 722.sưng; ?as; swell
 723.ngứa ; ɳa; itch
 724.vừa; căp; fit/ suit
 725.quá; kʰwa, pʰət; excessive
 726.co; hrət; bend/ curl up/ shrink
 727.giǎn; ləŋ; loosen
 728.nở (gà); klih; hatch (chicken)
 729.khỏi bệnh; rəŋ səw; recover from
     illness
 730.giận; bəŋ bəj; be angry
 731.thẹn; kraŋ; feel shy/ feel ashamed
 732.ghen; sraŋ; be jealous
 733.câm ; dət; dumb/ mute
 734.nghe; fəŋ; listen/ hear
 735.nhìn; bəŋ; to look
 736.thấy; muh; see
 737.ngửi; mə?; sniff/ smell
 738.biết; diəm; know
 739.hiểu; diəm ?ə; understand
 740.cầm; kpăm; hold/ keep
 741.ngħi; kʰwt; to think
 742.bốc; ymon; pick up in one's hand
 743.lấy; ?at; take
 744.hót; kdop; scoop up
 745.cúi xuống; don ?ə; bow/ stoop
 746.ngẩng lên; li? ?ə; to raise one's
     head/ look up
 747.ngồi; yə?; to sit
 748.ngồi bệt; pʰáp yə?; to sit plump
 749.ngồi xếp bằng tròn; k.hoŋ yə?; to sit
     cross-legged on the floor (Indian-
     style)
 750.đẻ; kət; give birth
 751.cắm; pa?; stick/ thrust
 752.đậy; ktəp; cover (with a lid or
     stopper)
 753.gánh; hap; burden/ carry on one's
     shoulder
 754.bưng; yu?; carry with both hands
 755.vác; dwal; carry on the shoulder
 756.đeo; nur; wear/ carry
 757.cõng; bɔ; carry on ones back

758. xách; kəl deŋ; carry (brief bag/
suitcases/ etc...)/ by hand using a
handle
759. khiêng; tguŋ; carry a heavy thing
(with or more people)
760. nhắc lén; yuʔ; lift/ raise
761. nhổ lén; yiʔ; take out/ pull out/ drag
out
762. lên thang; srə roŋ gos; go upstairs
763. xuống thang; gləs roŋ gos; go down
stairs
764. dừng lại; nəŋ; stop
765. trốn; paj; run away
766. tìm; səʔ; look for/ try to find/ seek
767. giặt; puh; wash (clothes)
768. rửa; nəw; wash (hands)
769. lau; gut; wipe/ mop
770. đổi ; piən; change
771. đục (gỗ); kǎm [s?uŋ]; chisel/ carve
772. đẽo; rəj; whittle
773. trả lại; caj, ?aj soŋ; return/ give
back
774. buộc; riət; tie/ bind
775. kéo; ktʰɔʔ; pull/ draw
776. đốt; tec; burn/ set fire to
777. thui; pwt; singe
778. gói; twp; wrap up/ pack
779. bọc; dom; cover/ enclose
780. đào (lõ/ hõ); pə? [roŋ]; dig (hole)
781. lấp ; srwp; fill up
782. nén; nən; press/ put under pressure
783. giãm; juət; tread upon/ trample
upon
784. xé; sah; tear to pieces/ shred
785. vạch ra; vuš; lay bare/ uncover/
expose
786. nôn (mửa); tʰɔʔ; vomit/ throw up
787. khạc; skak; hawk up
788. giật mình; kən diŋ; startle
789. thức dậy; lŋah taʔ; wake up
790. rên; krūh; moan
791. nâng; yuʔ; lift/ raise
792. sờ; yup; touch/ grope
793. hái; təh; pluck/ pick
794. vin; təŋ; lean one's hands on
795. giật; nat, ktʰoʔ; snatch
796. buông ra; vaŋ; let go/ let loose
797. đấm; kel; strike/ punch
798. đá; juəc; kick
799. cốc đầu; səmak kok; knuckle
800. đánh; kəl; beat/ strike/ hit
801. đập vỡ; kel kdah; shatter/ break up/
smash
802. đi ỉa; ?aj ?iəʔ, mwr ?iəʔ; go have a
bowel movement
803. đái; pr?əm; urinate
804. trêu; suəʔ; tease
805. dọa; ktuŋ; threaten
806. dỗ; ?oj ?at; sooth/ comfort
807. đùa; tsuəʔ rəj; frolic/ romp/ play
around
808. kêu; kuh; cry out/ sound
809. thé;t; kuh tuŋ; scream
810. đè lén; teŋ; press down/ keep down
811. b López; bip; crush with fingers/ press
with hands
812. kep; nip; press/ clip
813. cãi nhau; kɔr ?alăj; quarrel/ argue
814. chưởi; tĕ ?əl; abuse/ curse at
815. mắng; ?əl; scold
816. khen; nəŋ nɔ; praise
817. nói thầm; kaj maj mot; whisper
818. gọi ; tru; call/ call to
819. bảo; prer; tell/ say
820. gửi; faʔ; send
821. nhờ; kʰəŋ tə ?asăj; ask/ trouble
822. mua; leʔ; buy/ purchase
823. bán; səʔ; sell
824. múc nước; păt păʔaŋ; scoop/ ladle

825. phơi (thóc); bə? [pa]; put out to dry (rice)
826. giā (gạo); kal [pa]; pound (rice)
827. đun nước; tóm [pă?ăŋ]; boil (water)
828. thổi cơm; kboh [pa]; cook (rice)
829. đồ xôi; g?ɔh pa; cook (glutinous rice)
830. luộc; kur; boil
831. xào; kwas; brown in fat
832. rang; kwas; roast/ pop/ fry
833. nướng; piŋ; grill/ broil
834. gấp; tʰu; pick up (with chopsticks)
835. kéo sợi; ktīəŋ prsa?; spin thread
836. giữ em; dəl kun; watch or mind younger brother sister
837. ru con; kəm kon; lull (sing a lullaby)
838. đỗ; vaj; put/ place
839. chăn trâu; bəŋ tră?; graze (buffalo)
840. nuôi con; līəŋ kon; nurse (one's baby)
841. dạy; prer; bring up/ educate
842. bị bệnh; poh; be sick/ have an illness
843. cúng; yĕw; offer sacrifices/ make offerings
844. chữa bệnh; puə; cure/ treat
845. lĕ; nop; kowtow/ pray
846. thờ; lăk sa; worship
847. chôn; təp; bury/ inhum
848. trồng cây; təl s?uŋ; plant/ grow
849. cái cày; tʰaj; plough/ plow
850. cái bừa; pʰwə; rake
851. gặt; kwuit; reap/ harvest
852. làm cỏ; kwut laj; weed
853. đập lúa; kel pa; thresh rice
854. mò cua; sə? hrap; catch crabs
855. mổ lợn; kbəl siŋ; kill a pig (for food)
856. ngồi vắt chân; yə? tgwaŋ yuŋ; sit cross -legged
857. ngồi xổm; yə? yəŋ yɔ; squat on one's haunches
858. nằm; ta?; lie
859. nằm sấp; ta? slup; lie on one's stomach/ prone
860. nằm ngửa; ta? luəŋ kleŋ; lie on the back
861. nằm nghiêng; ta? tăŋ skʰεŋ; lie on the side
862. ngủ; bəl ta?, stoh; sleep
863. ăn; sa, pəj; eat
864. ném; cim; taste/ try
865. uống; sən; drink
866. hút (thuốc); dut [ya]; to smoke
867. húp; hit; suck in/ soak up/in
868. hắt hơi; səŋ gas; sneeze/ sneezing
869. chải (đầu); sih [?ɔ?]; comb brush (hair)
870. tắm; ?tum; bathe/ wash
871. gội (đầu); puh [?ɔ?]; wash one's hair
872. mặc (áo); ba? [yəh]; dress/ clothe/ wear
873. cởi (cői); vit; take away/ take off
874. thay; ?at trməj ba?, tʰaj; change
875. đi; ?aj, mur; go
876. đi bộ; kyaŋ mur; walk go on foot
877. đến; ləh; arrive/ come
878. về; vət; return/ go back
879. quay lại; pin mur, pin lūəŋ; return/ turn back
880. chạy; pas; run
881. trèo ; srε; climb over/ scale
882. nói; tmaj; say/ speak
883. cười; krih; smile/ laugh
884. khóc; yəm; cry
885. náć; sən gəs; hiccup

- 886.ngủ gật ; stoh ?ɔ; drowsy/ nodding
- 887.mê (mõ); ta? fanj, ?ələ; dream/ speak in one's sleep
- 888.đứng; jŋɔj; stand
- 889.bơi; gəl ?ɔj, gəl pă?ăŋ; swim
- 890.lặn; dun; dive/ plunge
- 891.ngã (đỗ); skus; fall
- 892.làm; kaj; do/ make
- 893.chơi; rəj; play
- 894.nghỉ; vət yə?; rest/ have a rest
- 895.ở; kə ; be/ be located/ reside
- 896.bέ (con); riəw kon; carry in one's arms
- 897.gãi; gus; scratch
- 898.xoa; trsaj; rub/ spread (on)
- 899.cù ; go? ge?; tickle
- 900.ho ; tgo?; cough/ have a cough
- 901.nhai; ja; chew/ masticate
- 902.nuốt; krot; swallow
- 903.đọc; l̩iəp; read
- 904.viết; cot kʰiən; write
- 905.vẽ; tem; draw/ paint
- 906.hát; kʰáp; sing
- 907.caо; kʰut, tʰɛ; scrape/ scratch/ graze/ shave
- 908.đan; taj; knit/ weave
- 909.cắt; tăp; cut
- 910.chặt; gal; cut off/ chop
- 911.chém; piəh; behead/ chop
- 912.chẻ; gli?; split/ cleave
- 913.đóng; tlăp; close/ shut
- 914.mở; pih; open
- 915.mồng ba; sám kʰăm; rd day of the month
- 916.mùa hạ; nam tat; summer (hot season)
- 917.mùa đông; nam yen; winter (cold season)
- 918.ngày sinh; mu kət; birthday
- 919.ngày răm; sip ha kʰăm; the fifteenth of the lunar month
- 920.bữa ăn sáng ; sa pa ?ɔs; breakfast
- 921.bữa trưa; sa pa sŋăj; lunch
- 922.bữa ăn tối; sa pa bɔ; dinner
- 923.tôi; ?en; I/ me
- 924.tao; ?ep; I/ me
- 925.mình; ?ep; I/ me
- 926.mày; mɔ; you (singular)
- 927.nó; nə, nu; he/ she/ it
- 928.chúng tôi; ?e; we
- 929.chúng nó; müət ?ah m?ɛj; they
- 930.anh; yəj; elder brother
- 931.chị; yəj; elder sister
- 932.các anh chị; müət yəj; you/ elder brothers and sisters
- 933.em trai; kun; younger brother
- 934.em gái; kun; younger sister
- 935.cụ; ?ah briəh; great grandparent
- 936.ông; pu briəh; grandfather
- 937.bà; ?u? briəh; grandmother
- 938.cha; yəj; father
- 939.mẹ; ?u?; mother
- 940.bác trai; yuŋ moŋ; uncle (father's elder brother)
- 941.bác gái; mon; aunt (father's elder sister)
- 942.chú; ?aw; uncle (father's younger brother)
- 943.thím; yəw; aunt (father's younger brother's wife)
- 944.cô; kăñ, mon; aunt (father's sister)
- 945.dì; ?ap; aunt (mother's younger sister)
- 946.dượng; ?aw; uncle (one's aunt's husband)
- 947.cậu; baw; uncle (mother's younger brother)
- 948.cậu; tăñun; uncle (mother's elder brother)

949. mợ; yanun; aunt (wife of mother's younger brother)
950. vợ; ?aki; wife
951. vợ cả; ?aki ru; legitimate wife
952. vợ lč; ?aki lęp; concubine
953. chồng; ?ah yuŋ; husband
954. (con) dâu; lu? pə; daughter-in-law
955. (con) rể; kʰəj; son-in-law
956. bố chồng; pu ; father-in-law
(husband's father)
957. bố vợ; ta; father-in-law (wife's father)
958. mẹ chồng; ya; mother-in-law
(husband's mother)
959. mẹ vợ; ya; mother-in-law (wife's mother)
960. đàn ông; kon ?ah yuŋ; man
961. đàn bà; kon ?ah ki; woman
962. con cả; kon lu? kok; eldest child
963. con út; kon lu? la; youngest child
964. con nuôi; kon m?ej; adopted child
965. cháu; lan, lęn, lwat; grandchild/
niece/ nephew
966. trẻ con; ?alik; children
967. thợ rèn ; saŋ yəŋ; blacksmith
968. thợ mộc; saŋ s?uŋ; carpenter/ joiner
969. thợ dệt; saŋ tăm mru; weaver
970. thầy lang; pʰet; herb doctor
971. thầy mo; mə mon; shaman
(medicine man in mountain areas)
972. cơm; pa; cooked rice
973. canh; dur; soup
974. bánh; kʰăw pəŋ; cake/bread
975. đường; năm tam; sugar
976. mật; năm ?oj; honey
977. xôi (cơm nếp); pa piəʔ; steamed
sticky rice
978. bệnh; poh pen; sick
979. mụn; pen soh; pimple
980. chốc đầu; kla? ; impetigo (scabs on scalp)
981. sốt rét; ləh pəh; malaria
982. đậu mùa; ləs ple; smallpox
983. sởi ; ləs kər; measles
984. vết thương; lap; wound/ injury
985. cái sẹo; dan; scar
986. mũ; stu; pus
987. giọng nói; siəŋ maj; voice/ voice
pitch
988. tiếng động; ḥar; noise
989. tiếng kêu; krsac; cry/ call
990. mùi; poj; smell
991. màu; si; colour
992. vị; krej; taste
993. đám ma; ḥăn prămbəl; burial
procession
994. đám cưới; kaj dəŋ; wedding/
marriage ceremony
995. bùa ; tiēŋ kro?; amulet/ charm
996. bến đò; tʰa ruə; ferry/ ferry
landing
997. đỉnh núi; toj guŋ; the top of a
mountain
998. sườn núi; trdej guŋ; the side of a
mountain/ mountainside
999. chân núi; tin guŋ; the foot of a
mountain
1000. chợ; talat; market
1001. xanh lá; ksəŋ; blue
1002. xanh lá cây; ksəŋ; leaf green
1003. đỏ; ksər; red
1004. vàng; ksaj; yellow
1005. trắng; lu?; white
1006. đen; yăm; black
1007. nâu; dəŋ băw; brown
1008. tím; muən; violet
1009. to; ru; big
1010. nhỏ; lęp; small
1011. tốt; yac; good

1012. xấu; sre; bad/ ugly/ plain
 1013. đẹp; bəs; beautiful
 1014. dài; loŋ; long
 1015. chát; pdu?; acrid
 1016. đắng; săŋ; bitter
 1017. nhạt; p^haŋ; flat/ insipid
 1018. vui; müən; pleased/ glad/ happy
 1019. khoẻ; hreŋ; strong/ healthy
 1020. buồn; ci müən; sad
 1021. yếu; ci hreŋ; weak/ feeble
 1022. ghẻ; səh ləp; scabies/ itch
 1023. lở; puəj swr; get pustules
 1024. ốm (gầy); yəj gər; thin
 1025. đau; səw; hurt/ feel pain
 1026. sạch sẽ; sǎ?at; clean/ cleanly
 1027. bẩn (dơ); sǎ lum; dirty
 1028. dại; yǎŋ; foolish
 1029. khôn; ?al va?; wise/ discerning
 1030. điên; pen vel; mad/ out of one's mind
 1031. béo; miəs; fat/ greasy
 1032. đầy; kbej; fill/ be full of
 1033. vơi; ci kbej; not full
 1034. ngập (nước); p^liəŋ [pă?ŋ]; flooded
 1035. khổ; t^hok; miserable
 1036. sướng; snu?; (be) happy
 1037. già; briəh; old
 1038. trẻ; num; young
 1039. nặng; kyuh; heavy
 1040. nhẹ; kyəl; light
 1041. lười; klət; lazy
 1042. chăm (siêng); rej; (be) diligent/ assiduous
 1043. ít; ?et; few
 1044. nhiều; buŋ; many/ much
 1045. cũ; prom; old/ ancient (for things)
 1046. mới; trməj; new
1047. ướt; bəh; wet
 1048. khô; pah ?ə; dry
 1049. ấm; ?ar; warm
 1050. nóng; tat; hot
 1051. lạnh; yen; cold
 1052. mát ; yen; cool/ fresh
 1053. (rau) sống; [pĕndur] ruus; raw vegetables
 1054. (thịt) chín; [su] kun; well done/ cooked meat
 1055. (quả) xanh; [ple] ɳa?; raw/ unripe
 1056. (quả) chín; [ple] kriəh; ripen/ (become) ripe
 1057. thơm; həm; fragrant/ sweet smelling
 1058. thối; səw; stinky/ bad/ rotten
 1059. khét; si?; burned/ a burnt smell
 1060. tanh; k^haw; fishy/ a raw fish smell
 1061. cong; vu?; bent/ curved
 1062. nghiêng; skîəŋ; lean/ incline
 1063. thẳng; tas; straight
 1064. dày; tməl; thick/ dense
 1065. mỏng; kda; thin
 1066. ráp (nhám); kătut kătit; rough
 1067. nhẵn (láng); lüən; smooth/ even/ glossy
 1068. trơn; ?ärəŋ; slippery
 1069. rang/ ầm vang; sănăń; bōom/ noisy
 1070. im lặng; məŋ; quiet/ silent
 1071. ồn; lălej; noisy
 1072. bóng râm; ɳaw; shade/ shady
 1073. chói mắt; srər măt; dazzling (dazzled eyes)
 1074. rộng; kwan; large/ wide
 1075. hẹp; k^hep; narrow
 1076. liền; tit; heal/ continuous/ successive

1077. đứt; ktek; break/ snap
 1078. đủ; pʰɔ̄; enough
 1079. thừa; slah; in excess/ more than enough
 1080. thiếu; ci pʰɔ̄; be short of/ lack
 1081. tươi; yac kɔ̄; fresh
 1082. ôi; sən ?ɔ̄; tainted
 1083. ươn; prom; (be) stale
 1084. thiu; sə?wum; become stale
 1085. hư; ci diêm maj; bad mannered
 1086. ngoan; diêm maj; good mannered
 1087. quý trọng; năp; esteem
 1088. đắt; pʰɛŋ; expensive
 1089. rẻ; yoh; cheap
 1090. (áo) lành; [yəh] trmaj; untorn (shirt)
 1091. rách; krsa?; torn
 1092. mē (sứt); tvah; chipped
 1093. gãy; tgas; break/ snap
 1094. nhanh; vəj; fast/ quickly
 1095. chậm; ju?; slowly
 1096. thong thǎ; pryon; deliberate
 1097. vội vàng; faw; hurry
 1098. hay; müən; interesting
 1099. giỏi; tek; skilled/ good/ skillfull/ clever
 1100. kém; lut, ci caŋ; weak
 1101. trũng; lə?; depressed/ low-lying
 1102. đúng; cǎp; right/ correct
 1103. lệch; ci cǎp; slanting/ tilted
 1104. sai; ci mən; wrong
 1105. mệt; nuəj, ?it; (feel) tired
 1106. mỏi (chân); səw [tlaŋ]; weary (feel) weary (legs)
 1107. khuya; də?; deep night
 1108. muộn; klaj; late
 1109. trưa; tʰiəŋ sŋaj, svaj; noon/ mid day
 1110. sớm; te?os; early
 1111. ngược; hrɔ̄? [pă?aŋ]; upstream
 1112. xuôi; kpɔ̄h [pă?aŋ]; down stream
 1113. cẩn thận; dih tuh ?ɔ̄; careful
 1114. bùa bāi; kɔ̄l sa? kɔ̄; topsy turvy
 1115. đặc; skwal; thick/ condensed
 1116. loãng; ci kwal; thin/ watery
 1117. báp cày; ruŋ tʰăj; shaft of a plow
 1118. nǎm mep; mep; wallow
 1119. hú; kuh; cry out/ sound
 1120. mềm; kma?; soft
 1121. sắc (bén); bat; sharp
 1122. thấp; tǎm; low
 1123. khó; lǎm ba?; difficult
 1124. dễ; ηaj; easy
 1125. (nước) đục; [pă? ?ăŋ] skwal; muddy
 1126. (nước) trong; [pă? ?ăŋ] sac; clear
 1127. ngon; cəp; delicious/ good
 1128. ngọt; siəw; sweet/ sugary
 1129. chua; sät; sour
 1130. cay; prej; spicy hot (taste/ like peper)
 1131. mặn; kʰem; salty
 1132. ngắn; ke?; short
 1133. vuông; si lîem; square
 1134. tròn; tbur; round
 1135. méo; kɔ̄n dap; deformed
 1136. nhọn; krbuəc; sharp-pointed
 1137. cứng; kən; hard
 1138. vang (âm vang); sănăñ; boom/ noisy

?iəm ptut 291	?a? səw 681	bəŋ bəj 730
?ɔ? 1	?aw 942	bəŋ tră? 839
?ɔ? : ?ɔ? mür 488	?aw 946	bəs 1013
?ɔhol 693	?e 928	bəw 348
?ɔraŋ 48	?ɛ? 379	bəw 540
?ɔrər 637	?ek 260	bur 1044
?əj 593	?en 81	bă? [kyə?] 504
?əl 815	?ej 923	băj 699
?um 870	?ej 924	ba? [yəh] 872
?ăj yum 650	?ej 925	bac 381
?ăj gol 218	?et 1043	bar/ pi 701
?ăn nar 250	?ew 69	bat 1121
?ărăŋ 1068	?i 487	baw 947
?a? 189	?i ?on 343	be ?e 171
?ah briəh 935	?i brɔ? 346	bəc 485
?ah yuŋ 953	?i bu məj 345	bet tʰw? 299
?aj ?iə?, mür ?iə? 802	?i t?ej 344	bəh 341
?aj, mür 875	?i vər 500	bəh 1047
?aki 950	?ir 180	bi? 179
?aki ləp 952	?ɔj ?at 806	biət 191
?aki ru 951	?ɔŋ 458	bip 811
?al'va? 1029	?om 660	bəl 109
?alik 966	?om 662	bo 524
?aŋ 606	?os 43	bo həj 521
?ap 945	?ɔr pi 525	bo mun 520
?ar 1049	?ɔt 608	bo pʰən 522
?ar səw 680	?u? 939	bo tʰəŋ 497
?ara 276	?u? briəh 937	boŋ 530
?ara 422	?us 457	briəh 1037
?arafa kʰɔ 277	?ut 404	bət tbăŋ 156
?as 400	?wat 580	buə 610
?as 722	bɔ 757	buəj pə? [pă? ?ăŋ] 265
?at 743	bɔ?hej 351	bumej, bəmej 350
?at ?ah yuŋ 688	bə? [pa] 825	bun 469
?at ?aki 689	bəl 644	but 424
?at do? 479	bəl ta?, stoh 862	bwan [pa] 627
?at trməj ba?, tʰaj 874	bəŋ 735	pʰaŋ 1017

că?	602	dət	733	gɔ? gε?	899
căp	724	dəwə̄	252	g?ɔ̄h pa	829
căp	1102	dəwə̄n c̄iəŋ	361	ḡel ?ɔ̄j, ḡel p̄a?ăŋ	889
caj, ?ăj soŋ	773	dəwə̄n ji	362	ḡet	613
caj	720	dəwə̄n sam	363	ḡes	629
ce	148	dəwə̄n si	364	guł ?at	636
ceə̄	310	dəwə̄n sip ?et	365	guł	897
cep	1127	dəwə̄n sip sɔ̄ŋ	366	guł	620
ci	486	dam	372	gal	910
ci căp	1103	dan	622	geŋ	513
ci caj	721	daŋ	985	giçꝫ	444
ci diəm maj	1085	dar	631	gih [su]	454
ci hrεŋ	1021	de?	pă?ăŋ	gil	377
ci kbεj	1033	deŋ	bəw	gil	395
ci kwal	1116	deŋ	206	giŋ	658
ci mă?	696	dəh	579	gləs	576
ci men	1104	diəm	738	gləs roŋ gos	763
ci muə̄n	1020	diəm maj	1086	gli?	912
ci nəh	682	dih	490	gɔŋ	712
ci p̄b̄ɔ̄	1080	dih tuh ?ə	1113	gnaŋ	13
ci t̄b̄ăn	491	din k̄b̄ɔ̄	326	gnus	9
cim	864	din ki	325	grɔ?	17
cəŋ	607	dla [yɔ̄h]	481	grɔ?	638
cəŋ	625	do?	653	griŋ	270
co?	591	dom	779	griŋ ru	269
con	471	don ?ə	745	gu	65
cop, cok	262	dūə̄, suŋ	609	guŋ	47
cot k̄l̄iə̄n	904	dun	890	gut	769
cɔ̄p	671	dur	973	gwa	594
cuə̄	590	dut [ya]	866	hə	383
cuə̄	376	dwal	755	ha	628
cwan	378	fă?, mwl	604	ha	702
diəm ?ə	739	făk būə̄	140	hă?	450
dă?	425	făk kalămpı	132	hăj	498
dăw lot	473	făŋ	734	han	183
də?	1107	fa?	820	hap	753
dəl kun	836	fah	76	him pă? ?ăŋ	53
dən luə̄m	319	faw	1097	hiŋ	619
dəs	654	fom	456	hit	867

həm	1057	kəl dej	758	kda	1065
həŋ	538	kəp	294	kda?	195
həŋ yiŋ	331	kəp s?uŋ	295	kdah	468
hok	59	kət	4	kdiəh	505
hok	447	kət	750	kdoŋ	472
hrə? [pă?an]	1111	ku?	370	kdop	744
hrə? ŋə	18	kuh	412	kduŋ [pă?an]	544
hrwə?	408	kuk	375	ke?	1132
hrap	201	kuł	552	kəl kdah	801
hręj	1019	[su] kwn	1054	kəc pdur-	387
hręj vər	93	kws [tʰäm]	575	kel	797
hreŋ yar kmi	39	kwt	373	kel pa	853
hriŋ	7	ka	199	kel vel	679
hrəŋ	155	ka duł	204	kelden, klden	31
hro?	196	ka guj	202	kən	436
hrət	726	ka set	203	kən	1137
kə	489	kām	226	kən [prām]	545
kə	566	kām [s?uŋ]	771	ken sə?	29
kə	711	kān, mon	944	kət	229
kə	895	kätut kätit	1066	kət [ka]	248
kə kloŋ	517	kac	61	kəw	49
kə nə?	518	kaj	892	kʰəm kʰa	539
kə syom	645	kaj dəŋ	994	kʰəw pəŋ	974
kə : mwr kə	502	kaj maj mot	817	kʰəj	955
k.həŋ yə?	749	kak	578	kʰu	449
kə? hit	223	kal [pa]	826	kʰuə	586
kə? ydut	398	kam	120	kʰuŋ	577
k?as	131	kan	441	kʰut	741
kə : kə mwr	509	kaŋ	634	kʰă? tʰok	708
kəl cwp	478	kaŋ	596	kʰām	313
kəl sa? kə	1114	kap	181	kʰām nwaŋ	367
kəlmi, gmi	145	kap tʰet	182	kʰām səŋ	147
kən dap	1135	kat	562	kʰäp	906
kən diŋ	788	kbəl	659	kʰa?	415
kən dəŋ yiŋ	332	kbəl siŋ	855	kʰaŋ	430
kən ŋiə	349	kbəj	1032	kʰan dwal	231
kəndwar / kndwar	264	kboh [pa]	828	kʰaw	1060
kəp yəp	267	kdə?	244	kʰem	1131
kəl	800	kda	705	kʰəŋ tə ?asaj	821

k ^h εp	1075	kon lu? la	963	ktek	1077	
k ^h ɔŋ	452	kon m? ^h ej	964	ktəh	84	
k ^h ɔp k ^h ɛw	669	kon tră?	168	kt ^h ɔ?	775	
k ^h ut, t ^h ɛ	907	kon yləw	170	kt ^h ip	227	
k ^h wa, p ^h ɔt	725	kot	432	ktiəŋ prsa?	835	
k ^h wj ma	474	kpəh	54	ktiŋ	50	
ki	88	kpəh [pă?an]	1112	ktəŋ	255	
ki huk	698	kpo	271	ktuŋ	805	
kiəŋ	105	kpər s?uŋ	111	ku var	318	
kil	536	kər ?alāj	813	kuək	618	
kir	253	[plε] krīəh	1056	kuə	391	
kök k?as	143	krəŋ	272	kuəŋ	205	
klə	197	krwəŋ	568	kuən [pă?ăŋ]	442	
klə tăp	198	krwuh	790	kuət	601	
kla?	119	kraj	731	kuh	808	
kla?	980	krbuac	1136	kuh	1119	
klaj	1108	kręj	992	kuh tuŋ	809	
klet	1041	krih	883	kum	675	
klih	728	krom va?	71	kuŋ	135	
kliŋ drər	46	krot	902	kun	933	
kloŋ kuvar	322	krsa?	1091	kun	934	
kloŋ	112	[yləw] krsac	464	kup plup	246	
kəm kon	837	[som] krsac	466	kur	830	
kma?	1120	krsac	989	kut	603	
kəŋ	529	kruŋ	323	kvut	268	
kəŋ	565	ksə?	12	kvoj	228	
kəŋ sna	666	ksə?	249	kwut	851	
knaj	686	ksə?	klu	11	kwut laj	852
knej	188	ksə?	măt	416	kwa	416
ko?	461	ksəŋ	1001	kwa?	402	
kjäm	740	ksəŋ	1002	kwaŋ	1074	
koh	535	ksaj	1004	kwas	831	
kok s?uŋ	153	ksiəŋ ru	230	kwas	832	
kok tlaŋ	72	ksəŋ	209	kyə?	305	
kon ?ah ki	961	ksər	1003	kyaŋ muř	876	
kon ?ah yuŋ	960	ktiəŋ	403	kyəl	1040	
kon kliŋ	44	ktəŋ	293	kyəŋ	219	
kon klu	304	ktəp	752	kyuh	1039	
kon lu? kok	962	ktəp tloh	280	lə : ?up lə kə?	507	

la sŋāj	657	loŋ	1014	mɛp	1118
lət [sŋāj]	656	lot	451	mɛw	162
lə?	715	lɔp	401	mɔh	3
lə?	1101	lu?	1005	mɔh ku	649
ləp	630	lu? pə	954	mi	101
ləs	405	luə	261	mīes	1031
ləs kɔr	983	luəm	558	mim	80
ləs plε	982	luəm smuəc	37	mɔŋ	302
luəm	397	lut, ci caŋ	1100	mɔŋ	554
luən	1067	Ivan	392	mɔŋ	704
luwp	463	lwat	427	mɔŋ	1070
lă?	281	mə	926	mŋăŋ lit	501
[pă?ăŋ] lăj lɔ	647	mə mon	971	mwān	247
lăk sa	846	mīew	716	mon	941
lălej	1071	mə?	89	[pă? ăŋ] mor	60
lăm ba?	1123	mə?	90	mos	235
lăm s?uŋ	63	mə?	737	mos ksəŋ	236
lăm tbăŋ	95	m?ej	499	muən	1008
la?	224	mən	104	muən	1018
laj	158	mu kət	918	muən	1098
lan, leŋ, lwat	965	muh	434	muət ?ah m?ej	929
laŋ	453	[mar] mur	640	muət yəj	932
lap	984	nur	756	muh	736
le	605	mur ?ə	510	mu m?ej	360
le?	822	mur kaj prot	673	ŋăn ?əh	275
lek sok	263	mur krse	670	nə, nu	927
leŋ	321	mă? rɔ cə, kăm kʰət	74	ŋən	311
lep	1010	mă? tiŋ	289	ŋən cīe	309
ləh	877	măm	103	ŋu?	1095
ləh pɔh	981	măn ?ɔn	124	nur	570
li?	746	măn ton	125	nwəj, ?it	1105
liəŋ ka	476	măt	2	na	320
liəŋ kon	840	măt le	64	na	901
liəp	903	mal	547	năm	561
lɔŋ	556	mar	194	năm ?ɔj	976
lɔŋ	727	mat	431	năm tam	975
l̥ja	121	me maj	687	ŋăn prămbəl	993
l̥jah ta?	789	mec	242	năp	569
lom	75	mɛp	371	năp	1087

ŋāw	1072	nambo	357	p̄us	546	
[ŋlə] n̄a?	1055	naŋ	5	p̄ut	460	
n̄ac	595	nan	542	p̄ut	777	
n̄aj	1124	n̄ap	598	pa	972	
n̄an	396	n̄ap	584	pa k̄was	118	
n̄aj	429	n̄at, kt̄o?	795	pa p̄iə?	977	
n̄an	585	n̄aw	768	pa p̄iə?	113	
n̄an	710	n̄aw -pdur	421	p̄äl	597	
n̄ar	988	pe ŋiŋ	339	p̄än	438	
n̄aw	106	p̄hā̄	257	p̄ät	p̄a?aj	824
n̄e	668	p̄hɛn	312	pa?	751	
n̄el b̄a	358	p̄hɔŋ	221	pa?əh	599	
n̄en	782	pi	340	pah	?ə 1048	
n̄əh	683	p̄iəw	10	paj	765	
n̄ham	462	piŋ	240	pal	574	
n̄.h̄ec	626	p̄ok k̄hɛn	215	par	639	
n̄hom	394	n̄oiŋ	764	pas	880	
ni	220	n̄oiŋ	888	pas prot	672	
nip	612	n̄oiŋ n̄o	816	paw	407	
nip	812	p̄oh	159	pcaŋ	651	
n̄om	374	ps̄?	285	pdu?	1015	
n̄oŋ	237	ps̄? d̄a?, plaŋ ps̄?	307	pduh	641	
n̄oŋ	369	ju	298	pdur	409	
nop	845	j̄uā̄c	798	pɛ?	506	
num	1038	j̄uā̄t	783	pen soh	979	
nun	541	p̄un	316	p̄ec	616	
p̄ən ?əs	338	p̄uŋ ȳiəm	329	p̄en	107	
p̄həŋ l̄en	297	p̄waj	459	p̄en	496	
pa kuŋ	200	p̄wan	157	pen yel	1030	
pa saj	114	p̄was	176	p̄ej	667	
p̄ă? ?ăŋ	42	p̄ə? ȳəh	216	p̄əh	842	
p̄ă? t̄eŋ, pt̄eŋ	347	p̄ə? [roŋ]	780	p̄hā̄	1078	
p̄än	317	p̄əngəŋ	34	p̄h̄iəŋ [p̄ă?aj]	1034	
n̄är	588	p̄əs	420	p̄hā̄	850	
n̄ac	563	p̄əs	621	p̄h̄äp	yə? 748	
n̄am p̄əs	355	p̄mā̄j	717	cwt	385	
n̄am pabo	356	p̄mā̄j siur	1023	p̄h̄ε	661	
n̄am tat	916	p̄ul	67	p̄h̄ɛn	697	
n̄am yen	917	p̄ul	78	p̄h̄ɛŋ	1088	

pʰεt	970	poj	990	raw kʰvən	334
pʰɔŋ	648	poj :sa pa poj su	508	rec	592
pʰnuŋ [ləh]	495	pon	700	rej	1042
pʰnuŋ sa	492	pr̥əm	803	reŋ səw	729
pi	523	präm. ?ah	382	rew	414
piən	770	praj	142	rgaŋ	557
piəh	911	prak	97	ri	533
pih	914	pras	548	riə	560
piŋ	833	prej	1130	riəŋ	77
pin muŋ, pin luŋ	879	prer	819	riər s?uŋ	154
ping	532	prer	841	riəs s?uŋ	151
pok kʰɔ	287	prom	1045	raj	772
plaŋ	94	prom	1083	rma	166
plat	528	pryən	1096	rmos yuŋ	28
ple	149	ptej	45	rna	96
ple	254	ptej kwat	62	rnăt	100
ple ?am	127	ptet	600	ro? bəl	324
ple ?am ksaj	128	pu	956	roj	531
ple daŋ	134	pu briəh	936	roŋ gos	330
ple gĕl moŋ	129	puá	844	ros	388
ple gĕl bah	130	puh	767	rpaŋ yuŋ	27
ple măn st̥ɔw	144	puh [?ə?]'	871	rɔs [ple]	443
ple ma? wu?	138	puh [s?uŋ]	527	ru	1009
ple ma? dən	133	pum	390	ruj kmi	40
ple ma? hoŋ	99	puŋ	543	ruŋ	589
ple ma? pu?	98	pus	614	ruŋ tʰaj	1117
ple pər	139	riən	549	rvaj	172
ple tho	122	riət	774	rvaj căm lwat	173
ple tut	66	riəw kon	896	sə	161
ple yuŋ	24	rej	893	síew	1128
ple lu	73	reŋ bet	300	sə?	766
pli? ying	678	rwu	555	sə?	823
plom	241	rwu?	587	s?aj	691
ploŋ	635	rwu ying	677	s?iən ple	141
plu?ptej	259	rus	335	s?iŋ	83
pluh	328	[pəndur] rus	1053	săj	238
pəŋ	567	răp	303	săm biət	286
poh pen	978	raj	212	sămak kok	799
poj	484	raŋ	423	săn ?ə	1082

sən dəm	655	sar	175	sən sāj	684
sən diŋ	301	sar	615	snāj	87
səw	1025	sat pu?	306	snah	225
səw [tləŋ]	1106	sbəj s?uŋ	676	snu?	1036
səw kʰām kʰut	692	se [pā?yāŋ]	393	som	184
sə? hrap	854	sē?um	1084	som ?iēŋ	192
səh	428	se?	411	som kaŋke	187
səŋ	413	sgiēŋ	279	soŋ	290
sən	865	sgih	234	sosana	208
sən gəs	885	səh lep	1022	srə	123
səŋ gas	868	si	991	srər māt	1073
səw	1058	si līəm	1133	srwp	781
sui	537	si līət	211	srāŋ yiŋ	337
sui yac	709	si?	1059	sraŋ	732
sui?	581	siə	553	sre	881
sui̥	685	siə?	583	sre	1012
sa pa ?os	920	sida	108	sre roŋ gos	762
sa pa bɔ	922	siəŋ	384	srmos	284
sa pa sŋāj	921	siəŋ maj	987	srpu	70
să lum	1027	sih [?ɔ?]	869	stir	137
să? saj	623	siŋ	163	stoh ?ɔ	886
să?at	1026	siŋ laj	165	stu	986
săm bo, plu	146	sip ha kʰām	919	su	82
săm kʰām	915	skər	251	su?	573
săŋ	1016	skus	891	suə?	804
săn das	55	skus [s?uŋ]	646	svan	278
sănăn	1069	skak	787	svəh	482
sănăn	1138	skal	86	swas	333
săt	1129	skal kliŋ	266	swas	419
sa, pɔj	863	skiəŋ	1062	syaŋ	178
[pă? yāŋ] sac	1126	skun	707	tɔ na, kil	515
sah	624	skwal	1115	tĕ ?əl	814
sah	784	[pă? yāŋ] skwal	1125	tĕ?	572
sal	102	slah	1079	tĕ?nən ?alăj	480
sal	440	slaŋ pă? yāŋ	643	təh	793
sali	126	sləŋ pă? yāŋ	57	təj	22
saj s?uŋ	968	smeŋ	33	təj vat, rmos təj	21
saj tām mru	969	smut, sle	58	təl	483
saj yɔŋ	967	səŋ kʰām	368	təl s?uŋ	848

təŋ	794	tat [mă? tıŋ]	617	tih	445
təp	847	tat sŋaj	92	tik	222
təw	150	tbur	1134	tin guŋ	999
tun	714	tbo	190	tiŋ läj	664
twp	778	tcuəp ?aläj	494	tis	389
tur kěndo yiŋ	674	[?ir] tdo	467	tit	1076
tur yiŋ	336	te ?os	354	tkäj	380
ta	957	te ti	359	tkaj	582
ta ka	115	te?os	1110	tkap	611
täm	1122	tec	776	tkɔj	210
täm bɔŋ pă?äŋ	342	tej	282	tläp	913
tän faj na	56	tek	1099	tlaŋ	25
täŋ kʰ əj	511	tem	905	tlaŋ	26
täŋ kʰse	514	teŋ	665	tloh	273
täŋ suł	516	teŋ	810	tom [pă?äŋ]	827
täŋ tuł	519	ten tħ	352	tməl	706
täŋ vi	512	teŋ	633	tməl	1064
tänun	948	tgo?	900	tmaj	882
täp	470	tgəs	1093	tmu?	30
täp	909	tguŋ	759	tħal	559
ta?	8	tħɔ [ruā, pε]	652	tħal tsɔ?	117
ta?	858	tħɔ?	786	tħap	15
ta? faj, ?ələ	887	tħa ruā	996	tnəl	353
ta? luŋ klen	860	tħäj	256	tnos	6
ta? slwip	859	tħäj	849	to?	217
ta? täŋ skʰeŋ	861	tħäm	51	to? [pă?äŋ]	642
tal muř	386	tħaŋ [pħwā]	410	toj guŋ	997
talat	1000	tħek -klħ-	417	toj	85
tam	433	tħiəŋ sŋaj, svaj	1109	tpor	186
tam te nw	690	tħinj	399	trä?	167
tan	439	tħoŋ	314	trdej guŋ	998
taŋ	551	tħok	1035	treŋ ?os	475
taŋ	564	tħoŋ	68	treŋ	239
taŋ	435	tħu	283	triər	243
taŋ	908	tħu	703	triəw	20
tap	571	tħu	834	trməj	1046
tar	534	tħut	418	[yħħ] trməj	1090
tas	1063	tħveda sa?	36	trɔŋ	632
tat	1050	tħiəŋ kro?	995	trɔŋ kmi	32

troj kmi	35	y̥w but	245	yor	79
tr̥jas	213	y̥w p̥? p̥ñj	52	yrap	185
trn̥h	110	y̥w siñ	164	yu?	754
trn̥h	232	yə?	747	yu?	760
trsəh	136	yə? t̥gwañ yuñ	856	yu?	791
trsaj	898	yə? yəj yə	857	yūæc	695
tru	818	yəj	930	yūæc	713
[so] truh	465	yəj	931	yuñ	23
tsɔ?	116	yəm	884	yuñ moñ	940
tsuñ?	roj	yəñ	41	yup	792
tu?	437	yəñ	938	yup k̥ñ yu	526
[sa] tuh ?ɔ	493	yəw	943	yur ?ɔs	503
tuñ	694	ya	663	ywat	426
tvah	1092	ya	723		
tvan̥ s?uñ	152	ya	958	English Ref.	
twan [siñ]	550	ya	959		
tya	177	yā?	292	above	519
tyur	193	yām	1006	abuse/ curse at	814
vər	91	yāñ	1028	abyss/ chasm	59
vət	878	yac	1011	acquire/ gain/ win	683
vət yə?	894	yac kɔ	1081	acid	1015
v̥us	785	yac kām kʰət	718	adopted child	964
va	174	yanun	949	affix a handle (for a hand	
va	308	yar kmi	38	held object)	433
vāñ	719	yē?os, y?os	214	afraid	694
va?	19	yen	207	afternoon	356
va?	455	yen	1051	take an aim/ take aim at	
vac	446	yen	1052	668	
van̥	796	yər yət	160	be alive/ alive/ live	645
van̥	838	yōh	288	already : already went	
vej	1094	yi?	761	510	
ven̥	296	yiñ	327	aluminum	391
ven̥ neñ	233	yəj gər	1024	amulet/ charm	995
v̥oh	406	yłəw	169	and : box and farmer's	
vit	873	ylo?	274	pipe	507
vɔñ	448	ymon	742	be angry	730
von̥	16	yəñ	315	ankle (bone)	64
vu?	1061	yoh	1089	ant	242
y̥w	843	yoñ tʰāj	258	arm	20

arrow 226
 ashes/ cinders 341
 ask for warryingly/ beg
   444
 ask/trouble 821
 to assume the
   responsibility 618
 at the same time 494
 aunt (father's elder sister)
   941
 aunt (father's sister) 944
 aunt (father's younger
   brother's wife) 943
 aunt (mother's younger
   sister) 945
 aunt (wife of mother's
   younger brother) 949
 awkward/ maladroit 721
 awl 469
 axe 278
 back of the head/ nape
   18
 bad mannered 1085
 bad/ ugly/ plain 1012
 bamboo 95
 bamboo pipe (for holding
   water) 399
 bamboo press (for grilling
   fish) 611
 bamboo rat 582
 bamboo shoot 156
 bamboo string/ bamboo
   strip 335
 banana 97
 bar/ obstruct 619
 bark (dog) 465
 bark of tree 111
 big flat drying basket
   269
 basket 274
 large bamboo basket (for
   seeds) 625
 bat 193
 bathe/ wash 870
 be/ be located/ reside
   895
 be/ namely 496
 beam of a house 449
 bear 179
 bear/ stand/ incur 663
 beat/ strike/ hit 800
 beautiful 1013
 become stale 1084
 bed 219
 bee 245
 wild bee 396
 bees wax 424
 beet 143
 before/ in front 515
 behead/ chop 911
 behind 514
 believe 685
 belly 67
 below 516
 bend/ curl up/ shrink 726
 bent/ curved 1061
 betel 146
 big 1009
 bird 184
 birthday 918
 bite clean off 613
 bitter 1016
 black 1006
 blacksmith 967
 blade spade 261
 blanket 305
 blood 80
 blue 1001
 blue bottle fly 236
 blunt 604
 wild boar 165
 board/ plank 438
 boil 830
 boil (water) 827
 bone 83
 bôom/ noisy 1069
 boom/ noisy 1138
 boring 693
 borrow 650
 borrow (money) with
   interest 649
 bottle 221
 bottle 601
 bow/ stoop 745
 bowl 281
 bracelet 215
 bran 119
 branch (of a tree) 152
 brassiere 291
 break 468
 break 629
 break/ snap 1077
 break/ snap 1093
 breakfast 920
 breast 66
 to breed fish in water
   476
 brick 325
 bring up/ educate 841
 broom 298
 elder brother 930
 younger brother 933
 brown 1007
 brown in fat 831
 Buddhist novice 590
 buffalo calf 168
 bug 413
 build a house 678
 bump on the head 437
 burden/ carry on one's
   shoulder 753
 burial procession 993
 burn/ be on fire 658
 burn/ set fire to 776
 burned/ a burnt smell
   1059
 burst/ blow up/ explode
   641

bury/ inhume 847
butt/ gore/ fight with one's horns 546
butterfly 246
buttock/ bottom 73
button 289
buy/ purchase 822
cabbage 132
cake/bread 974
calf 170
calf (of the leg) 25
call for (someone and ask him to go or do something with someone) 480
call/ call to 818
careful 1113
carp 202
red-eyed -carp 600
carpenter/ joiner 968
carry (brief bag/ suitcases/ etc...)/ by hand using a handle 758
carry a heavy thing (with 2 or more people) 759
carry in one's arms 896
carry on ones back 757
carry on the shoulder 755
carry with both hands 754
castrate/ emasculate/ geld 550
cat 162
catch crabs 854
catch/ collect (water) 544
catfish 204
cat's ear 160
cave 51
centipede/ scolopendra 213
chair/ seat 218
change 770
change 874
charcoal/ coal 349
chasm 447
cheap 1089
check 10
chest 65
chew/ masticate 901
chicken 180
eldest child 962
youngest child 963
children 966
chilli 142
chin 16
Chinese 383
chipped 1092
chisel the hollow of a tree 579
chisel/ carve 771
chiseled hole 530
wooden chopping block 279
chopstick 283
cigarette holder 398
citronella 147
claws/ nail 253
clay 62
clean vegetables 421
clean/ cleanly 1026
clear 415
clear 1126
cleaver/ jungle knife 277
cleaver/ jungle knife 422
clever/ skillful 720
climb over/ scale 881
a kind of climber (plant) 586
climbing perch 203
wooden clog 295
(tie) close/ securely/ tight 598
close/ shut 913
cloth carrier for child 220
cloud 89
cold 1051
colour 991
column (of a house) 337
comb 234
comb brush (hair) 869
concubine 952
cook (glutinous rice) 829
cook (rice) 828
cooked rice 972
cool/ fresh 1052
copper/ bronze 314
cork 563
corn maize 126
cotton 307
cough/ have a cough 900
count 569
count up/ calculate 664
cover (with a blanket) 504
cover (with a lid or stopper) 752
cover/ enclose 779
cow/ ox 169
crab 201
(snake) crawl/ slither 640
creeper (plant) 110
crest/ comb 251
cross bow 225
(cock) crow 467
crowded 706
cruel/ fierce 719
crush with fingers/ press with hands 811
crushed 717
cry 884
cry out/ sound 808
cry out/ sound 1119
cry/ announce 407
cry/ call 989
cure/ treat 844
curled up 608
cut 909

cut off a short piece 597
 cut off/ chop 910
 cut out bits of meat 454
 cut/ shortened 453
 cut/ trim 452
 dam/ weir 56
 datura/ wild egg-plant 621
 daughter-in-law 954
 day after tomorrow 350
 the day before yesterday 345
 3rd day of the month 915
 dazzling (dazzled eyes) 1073
 be dead/ die 644
 deep 715
 deep night 1107
 deer 177
 deformed 1135
 deliberate 1096
 delicious/ good 1127
 depressed/ low-lying 1101
 difficult 1123
 dig (lair) 575
 dig (hole) 780
 dig to bar 574
 (be) diligent/ assiduous 1042
 dinner 922
 dip 477
 dip into water 442
 dip/ soak 393
 dirty 1027
 dismantle/ take down (a house) 677
 dive/ plunge 890
 do not : don't go 488
 do not acquire/ do not gain/ do not win 682
 do/ make 892
 dog 161
 be in the act of doing something : walking 502
 door 328
 doubt 684
 down stream 1112
 downpour/ heavy shower 39
 draw string/ the bow 666
 draw/ paint 905
 dream/ speak in one's sleep 887
 dress/ clothe/ wear 872
 dried mucus in nose 460
 drink 865
 drizzling rain/ misting 40
 drown 463
 drowsy/ drowsy/ nodding 886
 drunk/ unsteady from drinking alcohol 525
 dry 548
 dry 1048
 put out to dry (rice) 825
 duck 181
 duckweed/ water-fern 157
 dud/ fail to explode 430
 dumb/ mute 733
 dye 394
 ear 4
 ear ring 296
 early 1110
 earthworm 243
 easy 1124
 eat 863
 edible 462
 eel 207
 egg 254
 eggplant 134
 elbow 29
 elephant 178
 enough 1078
 (eat) enough/ full 712
 epidemic 628
 esteem 1087
 (to) even (a piece of wood) 440
 evening 357
 in excess/ more than enough 1079
 excessive 725
 excrete resin 459
 expensive 1088
 eye 2
 eyebrow 13
 eyelash 14
 fabric/ cloth/ material 312
 faint/ become unconscious 381
 fall 891
 fall down/ drop down 417
 fall/ fall down 638
 false/ dishonest 710
 fan 267
 far 513
 fast/ quickly 1094
 fasten (the buttons of) 617
 fat/ grease 86
 fat/ greasy 1031
 father 938
 father-in-law (husband's father) 956
 father-in-law (wife's father) 957
 fearful/ frightening 554
 feather 249
 feel shy/ feel ashamed 731
 (tree) fell down 646
 fell/ cut 595
 fence/ barrier 318
 fence/ hedge 408

- ferry/ ferry landing 996
 few 1043
 field 320
 mountain field 321
 the fifteenth of the lunar month 919
 fill up 781
 fill/ be full of 1032
 finger 21
 finish (eating) 493
 finished/ ended 490
 fire 43
 fire/ shoot/ fling 667
 firewood 338
 the first day of the month 367
 fish 199
 fishhook 299
 fishing rod 300
 fishy/ a raw fish smell 1060
 fit on/ assemble 532
 fit/ suit 724
 five 702
 flat drying basket 270
 flood 60
 flooded 1034
 wooden floor of house 423
 (water) flow/ stream/ run 647
 flower 94
 flower bud 376
 fly 235
 fly 639
 fog/ mist 90
 follow/ go after 670
 foolish 1028
 foot 27
 foot (of a tree) 153
 the foot of a mountain 999
 forest 48
 forget 679
 in former times/ in the old days 359
 four 700
 fox 175
 fox 615
 fragrant/ sweet smelling 1057
 French beans/ broad beans 571
 fresh 1081
 frog 195
 frolic/ romp/ play around 807
 fruit 149
 fruit (not found in the west) 461
 tropical fruit similar to lychee 102
 fumigate/ smoke 456
 galingale 136
 garden 322
 garlic 141
 gecko 211
 get married (of a man) 689
 get married (of a woman) 688
 get pustules 1023
 get some fresh air 500
 gill 538
 gin 620
 ginger 135
 give birth 750
 glutinous rice 113
 go 875
 go by vehicle (car/ taxi/ etc.) 473
 go down stairs 763
 go have a bowel movement 802
 go upstairs 762
 goat 171
 gold 313
 good 1011
 good and gentle 718
 good mannered 1086
 goose 183
 grandchild/ niece/ nephew 965
 grandfather 936
 grandmother 937
 grass 158
 grasshopper 214
 grave/ tomb 324
 graze (buffalo) 839
 great grandparent 935
 green peas 127
 grill/ broil 833
 grilled rice/ green rice/ rice crispies 118
 groin 72
 guava 108
 gum(in the mouth) 9
 hair 11
 hair 12
 a half 497
 hand 22
 handbag/ haversac 216
 handle/ hilt 589
 (be) happy 1036
 hard 1137
 harrow's teeth 410
 hatch (chicken) 728
 hate 614
 hate 696
 have 487
 have... left 711
 hawk up 787
 he/ she/ it 927
 head 1
 head louse 238
 heal/ continuous/ successive 1076
 big heap/ stack 565

heart 74
 heaven/ sky 85
 heavy 1039
 heel of foot 31
 herb doctor 970
 hiccup 885
 hide/ put a cover on 596
 high/ tall 609
 hoe 262
 hoisting net 301
 to hold one's breath 373
 hold/ keep 740
 hole 531
 hollow (part of a tree) 527
 honey 976
 honey bee 395
 horizontal x= lengthwise)/ across 380
 horn 255
 horse 166
 hot 1050
 house 327
 be hungry 713
 hunt/ go hunting 673
 hurry 1097
 hurt/ feel pain 1025
 husband 953
 I/ me 923
 I/ me 924
 I/ me 925
 impetigo (scabs on scalp) 980
 inside 517
 intent/ intend 665
 interesting 1098
 intestine 77
 iron 315
 itch 723
 jacket/ coat 288
 jackfruit/ breadfruit 101
 big jar 230
 jaw 557
 be jealous 732
 jump over 386
 be just/ recently 492
 jut out 390
 keep/ guard 578
 kerchief 293
 kick 798
 kill 659
 kill a pig (for food) 855
 kindle (a fire) 475
 kitchen 348
 knee 30
 kneel down 669
 knife 276
 knit/ weave 908
 know 738
 knuckle 799
 kowtow/ pray 845
 be short of/ lack 1080
 lamp 297
 land/ earth 45
 Laos 533
 large/ wide 1074
 late 1108
 lath/ plank (of roof) 334
 lay bare/ uncover 439
 lay bare/ uncover/ expose 785
 lazy 1041
 leaf 150
 leaf green 1002
 lean against a stick 526
 lean one's hands on 794
 lean/ incline 1062
 lease/ rent/ hire 651
 leech 240
 left/ on the left side 512
 leg 23
 lemon 106
 let go/ let loose 796
 lick 636
 lid/ cover 280
 lie 858
 be on the watch (for)/ lie in wait (for) 671
 lie on one's stomach/ prone 859
 lie on the back 860
 lie on the side 861
 lift up/ raise/ take out after grilling 389
 lift/ raise 760
 lift/ raise 791
 light 1040
 lightning 37
 like a peanut/ groundnut 122
 like/ such as 501
 lime 316
 lip 6
 listen/ hear 734
 liver 75
 house lizard 210
 loiter about 416
 long 1014
 to look 735
 look for/ try to find/ seek 766
 loom 698
 loosen 727
 lopped off 603
 lose/ suffer / sustain a defeat 661
 louse 239
 love 697
 low 1122
 lower leg 24
 (be) lucent/ glittering 397
 lull (sing a lullaby) 837
 1st Lunar month 361
 2nd Lunar month 362
 3rd Lunar month 363
 4th Lunar month 364
 11th Lunar month 365
 12th Lunar month 366

lunch 921
lung 76
mad/ out of one's mind 1030
magpie 192
malaria 981
male bamboo 435
man 960
mandarin/ tangerine 107
mango 455
manioc 125
many/ much 1044
market 1000
measles 983
measure out (corn) 648
meat 82
a type of melon or gourd 139
melon/ cantaloupe/ muskmelon 130
mend clothes 481
meter stick 308
mirror 233
miserable 1035
moan 412
moan 790
mobilize 545
moment 528
a moment ago 352
monkey 174
moon 88
morning 354
a stone mortar 266
square wood mortar 606
mosquito 237
moss 414
mother 939
mother-in-law (husband's mother) 958
mother-in-law (wife's mother) 959
mould-board (of a plough) 259
mountain 47
mouth 5
move (from one position to another) 588
move a little 583
muck worm 212
nose mucus 379
muddy 1125
mulberry 585
mushroom 159
mussel 206
mustard greens 131
naive/ gullible 537
narrow 1075
navel/ belly button 70
near 505
near/ by/ neighboring 506
neck 17
necklace 287
needle 284
nerve/ vein 81
net 302
new 1046
night 358
no/ not 486
noise 988
noisy 1071
noon 355
noon/ mid day 1109
nose 3
not full 1033
not paying attention to 690
not yet 491
not yet recover one's strength 587
now 351
nurse (one's baby) 840
obstinate/ stubborn 622
obtain 662
offer sacrifices/ make offerings 843
oh/ well/ wow 602
old 1037
old/ ancient (for things) 1045
one 524
one hundred 521
one thousand 522
onion 140
open 914
or 555
orange 105
the other day 360
out/ go out 405
outside 518
owl 190
oyster 205
pachyrhizus 144
pan pipe hole 529
pant (breathe rapidly) 432
panther 173
papaya/ papaw 99
paper 310
paper money 309
parrot 191
part/ cleave/ turn 411
pass 49
peach 104
pebbles/ shingle (a group of pebbles) 46
peel (eg. orange peel) 443
penis 580
(bird) perch 572
chopstick 703
person who gave up the frock and returned to secular life. 384
person/ people/ man 382
pick up (from the water) 445
pick up (with chopsticks) 834

- pick up in one's hand 742
 pick up/ gather 388
 pickles 581
 pig 163
 pigeon / dove 187
 pilfer/ rob 472
 pillar/ column 436
 pillow 304
 pimple 979
 pine tree 109
 pineapple 100
 bubble pipe/ water pipe 223
 plant/ grow 848
 plastic/ malleable 584
 plate 282
 play 893
 pleased/ glad/ happy 1018
 plough 256
 plough/ plow 849
 ploughshare 258
 pluck 631
 pluck/ pick 793
 plum 103
 pomelo/ grapefruit 98
 pond 57
 pool (together) 558
 poor 708
 pot 273
 pot for boiling water/ or
     simmering herbs 425
 pound 573
 pound (rice) 826
 pour (water) pour out 642
 powdered coal 431
 praise 816
 press down/ keep down 810
 press/ clip 612
 press/ clip 812
 press/ put under pressure 782
 prize open 616
 pry up 370
 pull back 418
 pull/ draw 775
 pumpkin 138
 pursue/ run after 672
 pus 986
 put/ place 653
 put/ place 838
 quarrel/ argue 813
 quiet/ not crowded 704
 quiet/ silent 1070
 rafter 333
 rafter 419
 rain 38
 a continuous rain 41
 rainbow 34
 to raise one's head/ look
     up 746
 rake 257
 rake 264
 rake 850
 rat/ mouse 188
 raven/ crow 189
 raw (vegetables) 1053
 raw/ unripe 1055
 read 903
 reap/ harvest 851
 recently (came) 495
 recover from illness 729
 red 1003
 regret 691
 remember/ keep in mind/
     miss 680
 resin (of a tree) 154
 rest/ have a rest 894
 return/ give back 773
 return/ go back 878
 return/ turn back 879
 steamed sticky rice 977
 rice husk 120
 rice wine 340
 rice/ ordinary rice 114
 rice seedling 115
 rice-soup/ porridge 599
 rich 707
 to ride a horse 474
 right/ correct 1102
 right/ on the right side 511
 ring 286
 rinse/ shake out 560
 ripen/ (become) ripe 1056
 (the sun) rises 657
 river 52
 river bank 53
 road 323
 roar 464
 roast/ pop/ fry 832
 rock (mountain) 377
 roe deer 176
 roll 637
 roof 332
 roof/ cove roofing a
     house 674
 root 151
 rope/ cord 232
 rough 1066
 round 1134
 row (a boat) 652
 rub/ spread (on) 898
 run 880
 run away 765
 rush/ pitch 634
 sad 1020
 saffron 137
 saliva 79
 salt 339
 salty 1131
 sand 61
 saw/split wood 676
 say/ speak 882

- scabies/ itch 1022
 scales 248
 scar 985
 put a scarecrow 594
 scold 815
 scoop up 744
 scoop/ ladle 824
 scrape/ scratch/ graze/
     shave 907
 scratch 897
 scream 809
 sea 58
 season 484
 the second day of the
     month 368
 a section of bamboo 567
 see 736
 seed/ grain 112
 select vegetables 387
 sell 823
 send 820
 separate/ split 534
 sesame 121
 to set aside/ to put away
     479
 (the sun) sets 656
 sew/ stitch 482
 sewing - line/ stitching
     line/ seam 458
 shade/ shady 1072
 shaft of a plow 1117
 shallow 714
 shaman (medicine man in
     mountain areas) 971
 sharp 1121
 sharp-pointed 1136
 shatter/ break up/ smash
     801
 shell 429
 shoe 294
 short 1132
 shoulder blade 19
 shoulder pole 231
 shovel 263
 shrimp 200
 to shun/ keep away 434
 sick 978
 be sick/ have an illness
     842
 sickle 268
 the side of a mountain/
     mountainside 998
 side/ flank 68
 sieve 272
 silkworm 247
 silver 311
 silver ear-ring 551
 sing 906
 sing in chorus 556
 singe 777
 sink (underwater) 478
 elder sister 931
 younger sister 934
 elder sister-in-law 593
 to sit 747
 sit cross-legged 856
 to sit cross-legged on the
     floor (Indian-style) 749
 to sit plump 748
 skilled/ good/ skillfull/
     clever 1099
 skin 84
 skirt 292
 slanting/ tilted 1103
 slap 428
 sleep 862
 sleeping mat 306
 slippery 1068
 slowly 1095
 slug 198
 small 1010
 small bowl/cup 224
 small flat drying basket
     271
 small gap 543
 small pillar mortar 605
 small stack/ heap 566
 smallpox 982
 smash 369
 smell 990
 smile/ laugh 883
 to smoke 866
 smooth/ even/ glossy
     1067
 snail 197
 snake/ serpent 194
 snare 228
 (bamboo) snare 632
 snatch 795
 sneeze/ sneezing 868
 sniff/ smell 737
 soft 1120
 son-in-law 955
 sooth/ comfort 806
 soul/ spirit 547
 soup 973
 sour 1129
 old sow 164
 sow 561
 sow/ scatter (seeds) 483
 soybeans 128
 space (of a house) 331
 span (from the thumb to
     the fore finger) 577
 span (from the thumb to
     the middle finger) 562
 sparrow 185
 spices of bamboo 96
 spicy hot (taste/ like
     peper) 1130
 spider 244
 spin (thread bobbin) 402
 spin thread 403
 spin thread 835
 split (firewood)/ chop
     643
 split/ cleave 624
 split/ cleave 912
 spoon-feed (on rice) 627

square	1133	sugar	975	that	499
squat on one's haunches		sugar cane	145	thatch	336
857		summer (hot season)	916	they	929
squirrel	208	sun	87	thick/ condensed	1115
stab/ thrust	470	sunny	92	thick/ dense	1064
stairs	330	surpass	448	thigh/ haunch	26
(be) stale	1083	swallow	902	thin	1024
stammer/ stutter	375	swan	182	thin	1065
stand	888	sweep	404	thin/ watery	1116
star	33	sweep net/ seine	303	to think	741
startle	788	sweet potato	124	thinly populated/ sparse	
steal/ burglarize	471	sweet/ sugary	1128	705	
steamer (for steaming		swell	722	this	498
sticky rice)	275	swell/ bulge	400	thorn	155
stem/ straw (for drinking		swim	889	thread	285
fermented drink)	610	table	217	thread bobbin	427
stick/ thrust	751	tailorbird/ warbler	592	threaten	805
stifle/ strangle	626	tainted	1082	three	699
still have	489	take	743	three days ago	346
stinky/ bad/ rotten	1058	take away/ take off	873	thresh rice	853
stir	252	take out/ pull out/ drag out		throw away	654
stir/ commotion	564	761		throw/ hurl/ fling	655
stomach	78	taro/ taro potato	123	thrust aside	552
stone	44	taste	992	thrust/ poke	591
stone trap	630	taste/ try	864	thunder	35
stop	764	flat/ insipid	1017	thunderbolt	36
storm	32	tastesless (opposite of		tickle	899
straight	1063	salty)	385	tie/ bind	774
straw	116	tea	148	tiger	172
stream/ spring	54	teapot	222	tile	326
stretch/ lengthen	542	tear to pieces/ shred	784	(feel) tired	1105
strike	633	tease	804	toad	196
strike/ punch	797	teat/ nipple	378	today	343
striped/ spotted	441	tell/ say	819	toe	28
strong/ healthy	1019	temple	15	tomato	133
stubble	117	ten thousand	520	tommorrow	347
study/ learn	549	tender/ new/ mild (mild		tongue	8
suck (finger)	485	steel)	374	tooth	7
suck in/ soak up/in	867	terrestrial leech	241		

the top of a mountain 997
 topsy - turvy 623
 topsy turvy 1114
 torn 1091
 torn into two pieces 406
 touch/ grope 792
 tough 716
 trample down (make the land lower) 576
 trap 227
 tread upon/ trample upon 783
 tree 63
 tree stump 559
 tripod 540
 trousers/ pants 290
 trunk 229
 truthful/ honest 709
 try/ endeavour 607
 turn around/ turn one's head 401
 turtle dove 186
 turtle/ tortoise 209
 twitter/ or chirp (bird) 466
 two 523
 two 701
 typhoon 93
 ugly/ plain (to be plain in appearance) 450
 uncle (mother's elder brother) 948
 uncle (father's elder brother) 940
 uncle (father's younger brother) 942
 uncle (mother's younger brother) 947
 uncle (one's aunt's husband) 946
 understand 739
 unequal/ not of the same length 426
 unlucky/ unfortunate 420
 un torn (shirt) 1090
 upstream 1111
 urinate 803
 utensils/ appliances 568
 valley 50
 vegetables 409
 vehicle 451
 verandah 553
 village (in mountain areas) 635
 violet 1008
 voice/ voice pitch 987
 vomit/ throw up 786
 vulva/ clitoris 457
 waist 69
 wait 675
 wait for/ wish/ desire 681
 wake up 789
 walk go on foot 876
 wallow 371
 wallow 1118
 want 695
 warm 1049
 warm up by fire 503
 wash (clothes) 767
 wash (hands) 768
 wash one's hair 871
 watch or mind younger brother sister 836
 water 42
 water buffalo 167
 water scoop 265
 waterfall 55
 watermelon 129
 we 928
 weak 1100
 weak/ feeble 1021
 a bamboo pack at the back carried with a headstrap worn 570
 wear/ carry 756
 weary/ (feel) weary (legs) 1106
 weaver 969
 wedding/ marriage ceremony 994
 wedge 372
 wedge (smooth)/ level (higher) 541
 weed 852
 weed (going forward) 535
 weed (going slowly backward) 536
 well 342
 well done/ (cooked meat) 1054
 be well off/ earn a good living 539
 wet 1047
 when 353
 to whip/ to lash 446
 whisper 817
 white 1005
 whittle 772
 be a widow 687
 be a widower 686
 wife 950
 legitimate wife 951
 will go 509
 win 660
 wind 91

- window 329
wing 250
winter (cold season) 917
wipe/ mop 769
wise/ discerning 1029
with : eat rice with meat 508
woman 961
- wood 317
worry 692
worship 846
wound/ injury 984
wrap up/ pack 778
write 904
wrong 1104
yard 319
- year 392
yellow 1004
yesterday 344
yoke (of a plough) 260
you (singular) 926
you/ elder brothers and sisters 932
young 1038

TIẾNG “PHỘNG”, NGÔN NGỮ CỦA MỘT TỘC NGƯỜI GẦN KHU VỰC TRỤ ĐÁ MUỒNG PƠN

(Giới thiệu tư liệu và miêu tả)

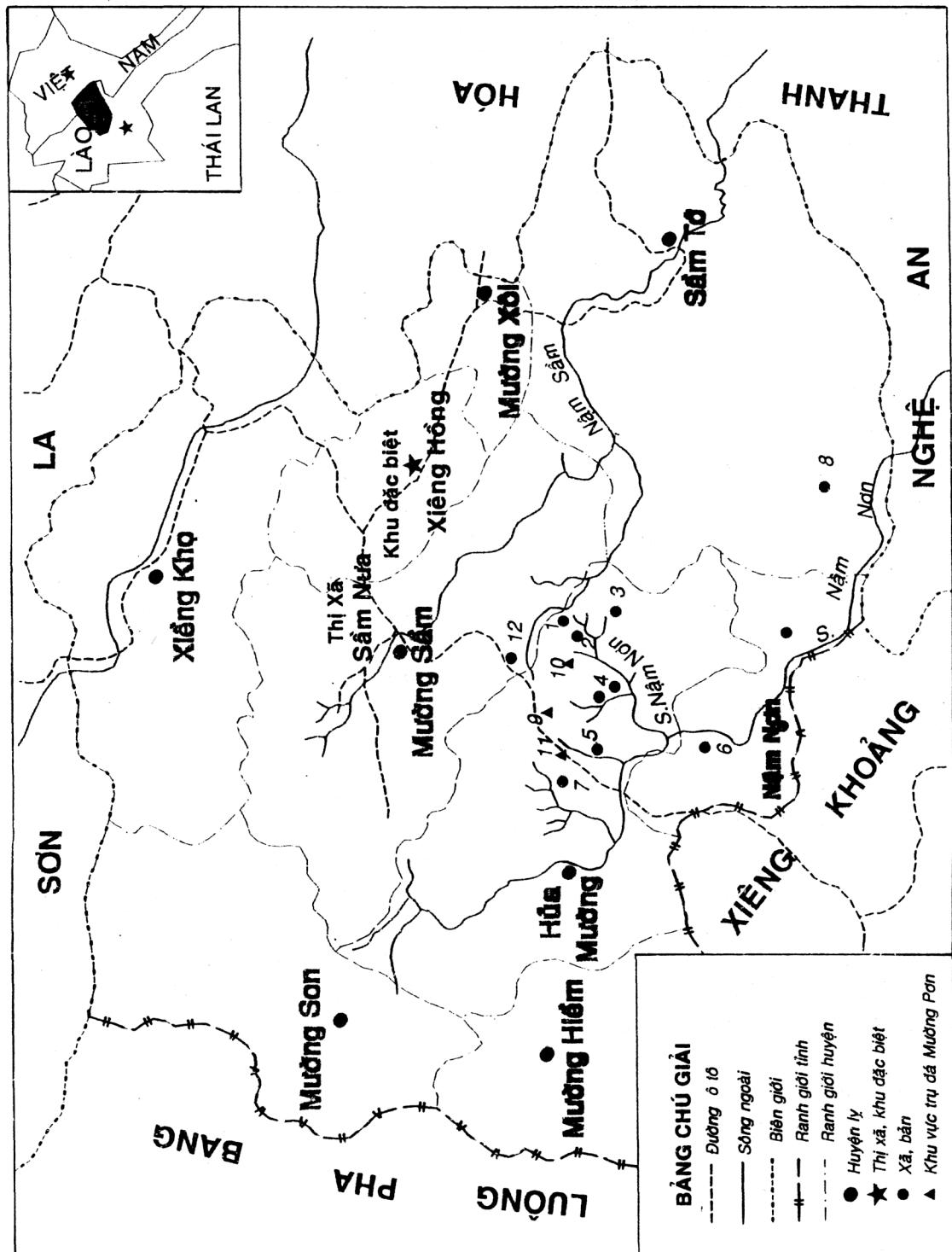
Bùi Khánh Thé

Trong chuyến công tác điền dã tại tỉnh Sầm-nưa, Lào hồi 1971 – 1972, tôi đã dành hai tuần để khảo sát tiếng Phông. Đây là một tộc người mà truyền thuyết về các trụ đá Muồng Pòn xem như những chủ nhân của di chỉ đó⁽¹⁾. Truyền thuyết đã được M. Colani giới thiệu trên hơn ba trang trong bộ sách “**Mégalithes du Haut – Laos**” gồm hai tập lớn. Đúng như tác giả bộ sách đã viết: “Đôi khi hơi mơ hồ như hầu hết mọi truyền thuyết, nó có nhiều chuyển đổi, tuy nhiên cái nền chung vẫn là một”. Và câu chuyện được người ghi kết thúc: “những sơn nhân khổn khổ này bị tiêu diệt gần hết. Các con cháu hiếm hoi của họ chính là người Phong hoặc người Pong ngày nay” (M. Colani, 1935). Có điều đáng chú ý là ghi chú của tác giả trên về tộc người này thì lại không phù hợp với thực tế sinh hoạt của họ ngày nay, như chúng tôi có dịp tiếp xúc.

I. TỔNG QUÁT

Với hơn 18.000 thành viên, người Phông ở tỉnh Sầm-nưa ngày nay sống rải rác tại các địa điểm từ tây huyện Muồng Sầm đến Đông-nam huyện Nậm Nơn. Và theo số liệu địa phương, vùng trên bờ sông Nậm-nơn thuộc Tây Nam huyện Sầm-tơ của tỉnh này cũng có các nhóm người đồng tộc với họ mang tên gọi là **Khạ Phay Máy**, tức là người “Khạ bị lửa cháy” (do nước da ngăm đen của họ “vì bị lửa cháy” theo truyền thuyết về trụ đá Muồng Pòn đã nói trên kia). Nhìn trên bản đồ ta có thể thấy, vùng cư trú của họ tập trung trong phạm vi tỉnh Sầm Nưa, xung quanh khu vực trụ đá Muồng Pòn và trên bờ sông Nậm Nơn chảy qua hai huyện Nậm Nơn và Sầm Tơ (xem bản đồ kèm theo).

Ngoài tên **Thay Phông** mà họ tự gọi một cách thông dụng hoặc người Lào dùng để gọi họ, người Phông còn có tên tự gọi là **Thay Khơ Niêng** (t'ăy k'nieng) mà khi được tìm hiểu kỹ họ mới nhớ lại và cho ta biết. Các yếu tố **Khạ** và **Pou** trong các tên gọi **Khạ Phông** hoặc **Pou k'khnieng** do P. Macecy (P. Macecy, 1907) ghi này chúng tôi không thấy người Phông hoặc người Lào quanh vùng dùng trong các thành phần tộc danh của tộc người này. Khi gọi tên các nhóm nhỏ hoặc các nhóm địa phương thuộc nội bộ tộc người này thì một trong hai yếu tố của tên gọi **Thay Phông** được giữ lại và thêm vào đó một tên gọi của nhóm nhỏ. Ví dụ: **Thay Cha Puông / Phông Cha Puông**, **Thay Phèn/ Phông Phèn**, v.v. Từ “Thay” có nghĩa là “hộ dân, người dân, dân chúng, cư dân”. Trong tiếng Lào vùng này cũng có từ “t'ăy” nghĩa tương tự “bản sắm t'ăy” – “bản (có) ba hộ”; t'ăy bản – dân làng. Khẩu ngữ của tiếng Thái Lan cũng có từ t'ăy với nghĩa là “người”, “nhân vật”. Còn nghĩa của từ **Phông** cũng như của từ **Khơ niêng** cho tới nay cũng chưa biết chính xác được⁽²⁾. Đáng chú ý

1. Xiang Khao   2. Muong Bo   3. Muong Phen   4. Cha Puang, Na Leng   5. Kha My   6. Ban Lan
 7. Muong O   8. Vung co nguoi Khay May   9. Ban Phao   10. Ko Hay   11. Keo Kut   12. Xa Lai

là từ **Phông** và từ **plōng** (nghĩa là làng bản) có một mối liên hệ ngữ âm rõ rệt. Họ lại còn có một tên tự gọi khác cũng ít dùng: Thay Hạt mà họ giải thích là “dân chúng của Hạt”. Và **Hạt** là tên chức vụ vị thủ lĩnh của họ như truyền thuyết “Hạt Ang Hạt Uốc” có nói đến (Coloni gọi là truyền thuyết Ba Hat). Ngày nay trong người Phông vẫn còn những nhân vật có tôn hiệu là Hạt (như Hạt Xen), tuy không còn quyền lực thực tế gì nữa nhưng lại được nhân dân rất kính trọng. Tên gọi này cũng là tộc danh của một tộc người nhỏ ở tây Nghệ An là “Tây Hạt mà tiếng nói gần gũi “với tiếng người Phông”

(A. G. Haudricourt, 1966), cư trú tiếp giáp với vùng **Khạ Phay Mây**, Sầm Tơ.

Địa điểm khảo sát của chúng tôi là khu vực Xông Khao Mường Phèn, một vùng núi hiểm trở và là nơi cư trú tập trung nhất của tộc người Phông (trên 4.600 người). Tại đây ta có thể gặp những ngành chính: Phông Cha Puông vốn được xem là nhóm còn giữ được nhiều đặc điểm dân tộc (mà một trong những nét đặc đáo là tục nhuộm răng đỏ). Thay Phèn (ngoài hai ngành này còn có: Phông Xa Khôi, Phông Piệt, Phông Púng, Phông Phuộc, Phông Lan – Một vài nhóm trong số này, chẳng hạn Phông Piệt, ở vùng đồng trũng và làm nhiều ruộng nước).

Một trong những nét sinh hoạt nổi bật trong kinh tế của họ là có sự phân công rất rõ về sản xuất giữa các ngành, các địa phương nhỏ khác nhau. Ví dụ, Phông Cha Puông ở Mường Bo làm nghề luyện sắt và rèn, Phông Phèn chuyên trồng bông, kéo sợi, dệt vải, người Phông ở bản Buộc, bản Thảm chuyên làm nghề gốm, ở Bản Lo chuyên tìm diêm tiêu ở hang đá về làm thuốc súng... Các sản phẩm làm ra được đem trao đổi cho toàn tộc người. Dĩ nhiên nghề trồng trọt và nuôi gia súc thì ở bản, ở plōng nào cũng có. Thậm chí ta còn thấy có sự chuyên môn hóa của từng gia tộc. Chẳng hạn các đời của họ nhà ông Khăn Ty Mường Bo được truyền nối nhau chuyên làm tượng Phật bằng bạc. Gắn liền với nét sinh hoạt kinh tế ấy là một vài sinh hoạt tinh thần khác nhau: truyền thuyết, tục kiêng kỵ...

Dĩ nhiên điều đó không thể không ảnh hưởng đến ngôn ngữ của các nhóm, các địa phương – bên cạnh những ảnh hưởng của sự tiếp xúc và sự biến đổi ngôn ngữ. Tuy vậy tình hình này cũng không gây trở ngại gì lầm trong sự giao tiếp giữa các nhóm, các ngành. Bởi vì, theo như nhiều người bản ngữ xác định, tiếng nói của họ về cơ bản là như nhau. Khi được tiếp xúc với 4 ngành *Ph. Cha Puông*, *Ph. Phèn*, *Ph. Piệt* và *Ph. Khôi* chúng tôi thấy cơ cấu ngữ pháp của họ về cơ bản là một, sự khác nhau ít nhiều về ngữ âm người Phông các ngành khi giao tiếp có thể vượt qua được nhờ những tương ứng đều đặn, có quy luật. Ví dụ: *siŋ / siəŋ* - lợn; *yiŋ / yiəŋ* - nhà; *sa / ca* – ăn; *sim / cim* – chim, v.v. Tuy có một số từ ngữ khác nhau trong vốn từ các ngành, các địa phương, nhưng không nhiều lầm. Và trong khi dùng từ ngữ riêng của mình, người Phông ngành này biết người Phông ngành kia nói cái gì tương ứng. Chẳng hạn so sánh:

Viết *Ph. Phèn* *Ph. Khôi*

có ʔi ʔuəj

ngữ taʔ yə'p

đi mư naŋ

v.v...

Trong bài giới thiệu Kha Phông, P. Macey cho rằng “Phương ngữ Phông có nhiều tương đồng với phương ngữ Kha Khao” (P. Macey 1907), và xếp chủ nhân của nó vào những nhóm “thổ dân” của bán đảo Đông Dương. A. G. Haudricourt xem tiếng Phông “hình như có quan hệ bà con” với thứ tiếng Ksingmul và Ur (A. G. Haudricourt, 1966). David Thomas trong bài “Một ghi chú về các nhánh Mon – Khmer” công bố năm 1973 không rõ vì lý do gì, không nhắc đến tiếng Phông (hoặc Pou k’Khnieng) mà chỉ xếp Tay Hat vào nhóm Khmu (David Thomas, 1973) (phải chăng trong Tay Hat của tác giả này có bao gồm Thay Phông, Thay Hat?).

Phân nhiều người Phông đều biết nói tiếng Lào, mặc dù sự cư trú và sinh hoạt kinh tế của các cộng đồng này là tương đối tách biệt (Dĩ nhiên mức độ nắm vững tiếng Lào có khác nhau ở các lứa tuổi và ở các địa phương cụ thể). Như vậy tình hình song ngữ phổ biến là một trong những đặc điểm nổi bật của tộc người Phông. Sở dĩ như thế là do sự giao lưu thường xuyên vốn có từ xưa giữa người Phông và người Lào, thành phần dân tộc chủ thể trong nước.

II. NGÔN NGỮ

Tìm hiểu một thứ tiếng không có chữ viết⁽³⁾, chúng tôi thu thập dữ liệu trực tiếp trong khẩu ngữ qua một ngôn ngữ trung gian là tiếng Lào.

1. Ngữ âm.

Âm tiết.

Trong lời nói liên tục hoặc trong các đơn vị riêng lẻ mà người Phông dùng để gọi tên sự vật, hành động, tính chất, chỉ trỏ, tính đếm... ta có thể tách ra các âm tiết dưới dạng C₁V hoặc C₁VC₂.

C₁ trong âm tiết có thể là một phụ âm hay một tổ hợp gồm 2 hoặc 3 âm. Ở một số ít âm tiết giữa C₁ và V (thường V trong trường hợp này là nguyên âm [a] có thể có một âm lưỡi tròn môi – W –. Vị trí V là một nguyên âm đơn hoặc nguyên âm đôi và C₂ là một phụ âm hoặc bán nguyên âm. Ví dụ:

C₁V – gu – ngực; Kwa – quá hơn; kpo – cái mệt

C₁VC₂ – yɔh – cái áo; kyɔŋ – giường ; srmos – cái kim

cwan – cái nún vú...

Nguyên âm (đơn và đôi).

Hệ thống nguyên âm của tiếng Phông được phân xuất căn cứ vào các tiêu chí:

1. Độ nâng của lưỡi;
2. Dòng của nguyên âm, tức sự hoạt động của lưỡi phân bố trên bề mặt của nó;
3. Hình dáng của môi và

4. Phẩm chất ngắn dài (trường độ) của nguyên âm. Hệ thống nguyên âm được phân bố căn cứ vào sự khu biệt ba giọng và 5 độ nâng, phản ánh qua bảng 1 dưới đây:

Bảng 1:

Dòng Độ nâng	Trước	Giữa	Sau
Cao	i	ɯ	u
Hơi cao	e		o
Vừa		ə/ɛ	
Hơi thấp	ɛ		ɔ
Thấp		a/ã	

Dòng trước và dòng giữa không tròn môi, còn dòng sau là các nguyên âm tròn môi. Tuy về mặt ngữ âm, đặc trưng về độ dài được bắt gặp ở hầu hết các nguyên âm của hệ thống, đặc biệt là trong âm tiết khép mà phụ âm cuối là tắc, họng / - ʔ/, song giá trị âm vị học của nó chỉ liên quan đến hai đôi nguyên âm đơn.

So sánh:

yəŋ - mưa dầm / yɛŋ - cha, bố

mat - bột than làm thuốc súng / măt - mắt..

Đối với các nguyên âm khác còn lại, sự đối lập ngắn / dài chỉ là những biến thể vị trí.

Ba nguyên âm đôi là:

iə , ɯə, uə

Yếu tố thứ nhất của chúng tương đương với các nguyên âm đơn có độ nâng cao và yếu tố thứ hai nhất loạt tương đương với nguyên âm vừa, dòng giữa. Đây là những nguyên âm đôi giảm dần.

Nhìn chung hệ thống nguyên âm đôi của tiếng Phông rất gần với hệ thống ấy của tiếng Ksingmul, tiếng Việt... và ít trùng với một số đặc trưng tiêu biểu của hệ thống nguyên âm tiếng Khmer (Yu. A. Gorgoniev, 1966).

Phụ âm (dứng đầu âm tiết).

Tiếng Phóng có 22 âm vị phụ âm như được trình bày trong bảng 2.

Bảng 2:

Phương thức		Ôn (nhiều tiếng động)						Vang		
		Tắc			Xát			Mũi	Ben	Rung
Vị trí	Hữu thanh	Vô thanh		Hữu thanh	Vô thanh	Mũi	Ben	Rung		
	Không bật hơi	Bật hơi								
MÔI – MÔI	b	p	p̚	v	f	m				
LUỒI	Trước	d	t	t̚		s	n	L	r	
	Giữa		c		y		ŋ			
	Sau	g	k	k̚*		(x)	ŋ̚			
HỌNG		?			h					

* có biến thể tự do là (X).

Các phụ âm ôn, tắc, vô thanh phần lớn có thể đối lập bật hơi và không bật hơi.

Phụ âm ôn, tắc, vô thanh, bật hơi, mặt lưỡi sau có biến thể tự do là âm xát, vô thanh tương ứng.

Sự đối lập giữa hai phụ âm môi, vô thanh, tắc và xát p / f chỉ thể hiện ở một số cặp âm tiết (có nghĩa) nhất định, tuy vậy vẫn không phải là các biến thể của nhau.

Đứng đầu các âm tiết tiếng Phóng còn có một số lượng lớn, tức 75 tổ hợp hai phụ âm và 12 tổ hợp 3 phụ âm. Những dữ liệu đã thu được cho thấy không phải tất cả các phụ âm trong bảng 2 đều tham gia vào các tổ hợp ấy. Trong các tổ hợp hai phụ âm yếu tố đầu tập trung phần lớn ở các phụ âm ôn, tắc hoặc xát, yếu tố thứ hai tập trung hơn ở các phụ âm vang.

Bảng 3:

Yếu tố 2	b	d	g	p	t	c	k	ʔ	t'	v	y	s	h	m	n	ŋ	ɳ	l	r
Yếu tố 1	b	d	g	p	t	c	k	ʔ	t'	v	y	s	h	m	n	ŋ	ɳ	l	r
b																			
d																			
g																			
p																			
t																			
k																			
ʔ																			
t'																			
k'																			
y																			
s																			
h																			
m																			
ŋ																			
ɳ																			
l																			
r																			

b?	ɛ?	p?	t?	k?	ɛ?	p?	t?	k?	ɛ?										
pc	tc	kc	tk	pt	ɛ?	p?	t?	k?	ɛ?										
pd	td	kd	tb	tg	pc	tc	kc	tk	pt	ɛ?									
kb	tb	kb	tb	tg	pd	td	kd	tb	tg	pc	tc	kc	tk	pt	ɛ?	ɛ?	ɛ?	ɛ?	ɛ?
st																			
rg																			
ps	ts	ts	ts	ts	ps	ts	ts	ts	ts	ps	ts								
kv	ky	ky	kv																
t'v	k'v	k'v	t'v																
sy																			
gm	gn	pn	tm	km	kn	tn	kn	kn	kn	gm	gn	pn	tm	km	kn	kn	gn	pn	tm
gn																			
pl	tl	tr	kl	kl	gl	pl	tl	tl	tl	pl	tl	tl	tl	tl	tl	tl	gl	pl	tl
sl	sr	hr	yr	yr	yr	sl	sr	sr	sr	sl	sr	sr	sr	sr	sr	sr	sl	sr	hr

Đối với một số tổ hợp âm trên đây, trong khi người Phỏng phát âm từng đơn vị định danh tách rời, ta có thể gấp dưới hình thức có một nguyên âm lưỡi, ngắn chen giữa. Thường đó là những tổ hợp âm mà hai yếu tố tham gia có tiêu điểm của bộ vị cấu âm được phân bố gần nhau hoặc thuộc hai nhóm ôn / vang khác nhau. Ví dụ:

trán - gmuŋ / gəmuŋ ; thái dương - tʃap' / təʃáp

môi - tnos / tənos ; gót chân - kdən / kădən

So sánh với một số từ trong bảng ghi của P. Macey, có thể thấy hình như ở đây có quá trình rụng nguyên âm của âm tiết nhẹ và nhập một hai phụ âm đầu của hai âm tiết thành tổ hợp hai phụ âm:

So sánh:

Việt Cách ghi P. Macey Cách phát âm hiện nay

ngựa Rr'ema rma

sắt you ong yonŋ

(màu) xanh k'keseugne ksəŋ

Chỉ có 12 tổ hợp gồm 3 phụ âm, và yếu tố thứ hai trong tổ hợp bao giờ cũng là phụ âm rung⁽⁴⁾:

prasaŋ - bông vải ; pryoŋ - thong thả, chậm

prəəm - dài, đi giải ; trməj - mới

trnəh - giây ; trdejguŋ - sườn núi

trŋas - con rết ; trsəh - (cũ) riêng

krbuəc - nhọn ; krse - phía sau

srpu - cái rốn ; srmos - cái kim

Như trên đã nói, giữa nguyên âm dài, dòng giữa, thấp là a và tất cả các phụ âm ôn, tắc, không bật hơi: b, d, g, p, t, c, k, ʔ; các phụ âm mặt lưỡi giữa y, ɲ; các phụ âm vang m, l và phụ âm xát s có thể có một yếu tố lưỡi tròn môi -w-. Ví dụ:

Kwas - xào, rang ; ywat - không đều nhau

lwat - cái suốt chỉ ; cwan - núm vú, v.v

Ở các âm tiết có đủ thành phần C₁VC₂ của tiếng Phỏng, C₂ là một trong 15 phụ âm hoặc bán nguyên âm sau đây:

1. Phụ âm tắc, vô thanh, không bật hơi: -p, -t, -c, -k, -ʔ

2. Tất cả các phụ âm mũi : -m, -n, -ɲ, -ɳ

3. Phụ âm xát vô thanh : -h, -s

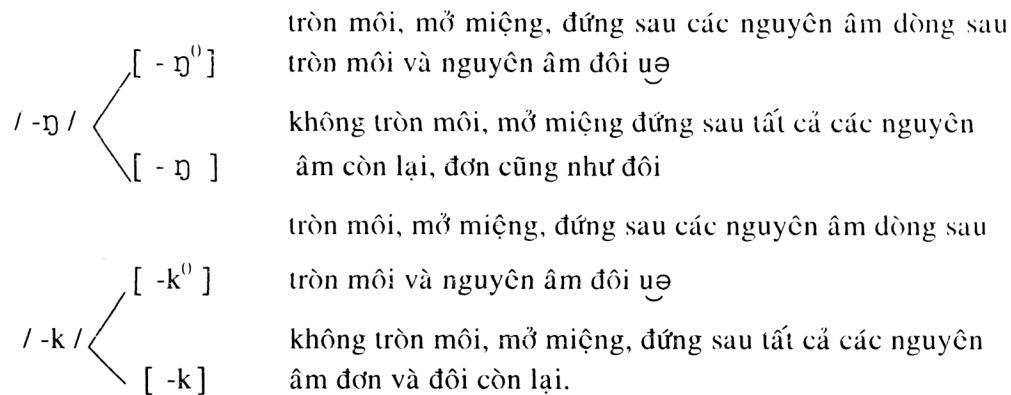
4. Phụ âm bên : -l

5. Phụ âm rung : -r

6. Bán nguyên âm : -w, -j

Phụ âm tắc cuối âm tiết đều không nổ.

Hai phụ âm cuối mặt lưỡi sau, do ảnh hưởng đồng hóa của các nguyên âm đứng trước, có thể có hai biến thể:

Ví dụ: **giŋ** - cháy / **goŋ⁰** - no; **kak** - gác / **kɔk⁰** - gốc cây. Thực ra do ảnh hưởng đồng hóa của các nguyên âm tròn môi, hầu hết các phụ âm đứng sau chúng đều biến thành tròn môi. Tuy nhiên ở đây chỉ nên bật hiện tượng liên quan đến -ŋ và -k là nhằm nhấn mạnh sự khác biệt của chúng với hai phụ âm tương ứng tồn tại trong tiếng Việt.

Phụ âm tắc họng, cuối âm tiết -? do ảnh hưởng ngược đổi với các nguyên âm đứng trước: ngoài hai âm vị nguyên âm ngắn ē và ā tất cả các nguyên âm khác cũng đều trở nên ngắn hơn khi kết hợp với nó.

Trên tư liệu hơn 1.200 đơn vị định danh ta có thể tìm thấy khả năng kết hợp giữa nguyên âm và các âm cuối theo bảng 4 dưới đây:

Bảng 4:

	-p	-t	-c	-k	-ʔ	-m	-n	ɲ	-ŋ	-h	-s	-l	-r	-w	-j
i	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	⊕	
c	+	+	+	+		+	+	+	+	⊕	⊕	+	⊕	⊕	
ɛ	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	⊕	+	+	+	+
ɯ	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	⊕	
ə	+	+		⊕	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+
ē		+					+		+		+	+	+	+	+
a	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
ă	+	+		+	+	+	+		+		+				+
u	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+		+

o	+	+		+	+	+		+	+	+	+	+	+	+
ɔ	+	+		+	+	+		+	+	+	+	+	+	+
iə	+	+		⊕	+	+	+	+	+	+	+	⊕	+	+
wə				+	+	+	+	+				⊕		+
uə	+	+	+	+	+	+	+	+						+

Ghi chú:

+ Có khả năng kết hợp, tìm thấy phổ biến trong thực tế.

⊕ Có khả năng kết hợp nhưng chỉ tìm thấy trong những tên riêng (tên người, tên đất, tên cây cỏ).

• Các ô trống: không tìm thấy trong thực tế.

Nhìn qua bảng 4 có thể nhận xét ngay là: hai phụ âm cuối mặt lưỡi có khả năng kết hợp hạn chế nhất, và những nguyên âm có khả năng kết hợp hạn chế nhất với âm cuối là ă, ā; wə và uə.

2. Vốn từ vựng:

Điểm nổi bật của vốn từ tiếng Phông là tầng nền Mon – Khmer của nó.

Điều gọi là *tầng nền chung* là một cái gì rất cụ thể, rất chính xác song lại cũng không phải là bất biến trong tình hình tiếp xúc ngôn ngữ phong phú và phức tạp như ở khu vực Đông Dương đặc biệt là khi ta so sánh tỷ lệ của nó ở ngôn ngữ cụ thể này hay thứ tiếng cụ thể khác. Đã có những công trình nghiên cứu theo quan điểm từ vựng thống kê, dựa vào tỷ lệ giống nhau của việc so sánh một vốn từ hạn chế nào đó để xếp loại các thứ tiếng cụ thể vào những nhánh nhỏ nhất định của nhóm ngôn ngữ Mon – Khmer (David Thomas, 1970). Tuy nhiên các cứ liệu ngôn ngữ thực tế cho ta thấy rằng nếu việc tập hợp những từ so sánh vào các thời điểm khác nhau hoặc các địa điểm khác nhau (của cùng một thứ tiếng ấy) thì tỷ lệ tầng nền ngôn ngữ chung sẽ có sự xê dịch không phải là nhỏ.

Mấy con số sau đây có thể minh họa một phần cho ý kiến vừa nêu. Ở “bảng so sánh các thổ ngữ và phương ngữ dùng trong các tỉnh Khăm-Muộn và Hủa Phăn”, P. Macey ghi được 74 từ Kha Phông. Cứ liệu của chúng tôi thu thập có đến 60 đơn vị định danh tương đương về nghĩa, song số đơn vị khác hẳn nhau về hình thức ngữ âm lại lên tới 18/ 60. Ví dụ: Cầu vồng - pəŋgoŋ (P. Macey ghi: S' serouill); nghe – fəŋ (P.M.: D' diom) v.v...

Với tiếng Khmu và tiếng Ksingmul (Puộc), mà nhiều tác giả cho là cùng nhánh hoặc có quan hệ họ hàng gần nhất, tỷ lệ đơn vị định danh giống nhau cách biệt không lớn.

So sánh:

Phông – Khmu (Mường Ó, Lào): 22% (tính qua 1.000 đơn vị)

Phông – Ksingmul – (Lào Húng, Lào) 20% (nt).

Song nếu tìm hiểu vốn từ Khmu và Ksingmul thuộc các nhóm ở Lào và Việt Nam ta sẽ thấy tỷ lệ đó có thể thay đổi khi dùng vốn từ của các nhóm Khmu và Ksingmul ở Việt Nam để so sánh với tiếng Phông.

Tình hình trên đây nói lên sự khó khăn trong việc nghiên cứu và xác định tầng nền chung của các ngôn ngữ có quan hệ họ hàng ở khu vực địa lý này do sự tiếp xúc, tác động lẫn nhau giữa các ngôn ngữ và quá trình biến đổi ngôn ngữ.

Đọc bảng từ vựng so sánh Việt Nam – Phông, người nghiên cứu có thể thấy nhiều loại tương ứng. Chẳng hạn:

Những đơn vị hầu như tương ứng hoàn toàn:

cá – ka, mắt – **măt**, mèo – **mew**, v.v. Các đơn vị như vậy thường cũng tìm thấy trong những ngôn ngữ Mon – Khmer khác.

Những đơn vị tương ứng với một tiếng địa phương nào đó trong tiếng Việt: chõ thắt lưng – **ew** (nam Việt Nam, eo), mẹ - **?ú** (= u), mày, đằng ấy, mình – **mo** (Sơn Tây: mọ), siết chặt - **riöt** (nam Việt Nam – riết), khá giả – **k'əm k'a** (nam Việt Nam – khẩm khá).

Những đơn vị chỉ tương ứng với một bộ phận của đơn vị định danh trong tiếng Việt Nam, cần có sự đối chiếu ngôn ngữ học mới nhận ra.

- Đối chiếu về ngữ âm: chơi – **rəj**, thêu – **sew**...

- Có sự biến chuyển về nghĩa và về âm:

rơm – **tso?** (Nghệ An: **tɔ?** – gốc rạ), con dao - **?ăra** (Nghệ An: **ră** – dao rựa) v.v

- Trở thành từ cổ trong tiếng Việt, cần có sự đối chiếu từ nguyên: con quạ - **?a?** (V. con **ác** dùng trong quán ngữ, thành ngữ).

- Trở thành một yếu tố không hoạt động tự do, nằm trong cấu trúc từ đa tiết tiếng Việt Nam: con cú – **tho** (cú vợ), ngày hội, cuộc vui – **he** (hội **hè**), đất – **ptej** (đất **dai**) v.v.

Nhin những hiện tượng tương ứng như trên, ta có thể nghĩ rằng tầng nền chung giữa hai ngôn ngữ Việt – Phông đã được phủ khá dày bởi những kiểu loại biến đổi ngôn ngữ diễn ra trong một khoảng thời gian hẳn là không ngắn.

Lớp từ vựng Lào – Thái xâm nhập rất mạnh trong tiếng Phông. Ảnh hưởng của sự xâm nhập này lớn đến mức hệ thống số đếm của tiếng Phông nay đã bị lấn át. Nhiều đơn vị chỉ quan hệ thân thuộc trong gia đình, chỉ các sự vật quen thuộc hàng ngày cũng được các từ ngữ vay mượn thay thế. Sự dung hợp về từ vựng là hiện tượng phổ biến trong tình hình song ngữ Phông – Lào. Các đơn vị định danh song hành Phông – Lào thường được phân bố về phạm vi sử dụng: các đơn vị mượn của Lào được dùng trong những trường hợp thông thường, còn các đơn vị vốn có của Phông dùng trong những quán ngữ⁽⁵⁾. Ví dụ: **t'uk ?eruh k'on vət ?ə** - Mỗi người đều về rồi. **dih präm yiŋ bə sa pa ?ə bə** - Cả nhà đều ăn cơm rồi à? (Cả – người – nhà – đều – ăn – cơm – rồi – à). Hai người ngồi – **bar ?ah yə?**.

Các yếu tố Hán trong tiếng Phông phần lớn cũng là các yếu tố có thể tìm thấy ở tiếng Lào hoặc ở những ngôn ngữ khác thuộc nhóm Thái: **k‘ăm** – vàng, **ŋən** – bạc, **ciə** – giấy... Tộc người Phông này lại không cư trú tiếp xúc lâu dài với các tộc Hán. Vì vậy có thể đây là những yếu tố Hán được tiếp thu qua một ngôn ngữ khác hoặc trong nhóm Thái, hoặc trong nhóm Hmông – Yao. Tuy nhiên cũng không loại trừ khả năng có một số yếu tố Hán được tiếp thu trực tiếp vào thời kỳ có những đơn vị quân Hán đến hoạt động ở vùng này. Người Phông gọi đó là Xorc Hö và ngày nay vẫn còn giữ được các văn bản của Xorc Hö bằng chữ Hán, có dấu ấn “chữ Hán” mà họ bảo là của các thủ lĩnh quân sự Hán trao đổi với những tộc trưởng của họ. Vấn đề này phải là đối tượng của một công trình nghiên cứu riêng.

3. Ngữ pháp:

1. Tuyệt đại đa số các âm tiết được miêu tả ở mục 1 của phần này đều mang ý nghĩa và đều có thể dùng độc lập trong lời nói. Bởi vậy ta có thể xem đây là những **từ – âm tiết – hình vị**, tức là những đơn vị từ vựng (tư) trùng với đơn vị ngữ âm (âm tiết) và trùng với đơn vị ngữ pháp cơ sở (hình vị). Ví dụ: **yɔh** – cái áo, **măt** – mắt.

Nhưng trong tiếng Phông cũng có những từ – âm tiết có hơn một hình vị. Về hình thức ngữ âm, các từ như vậy giống như những **từ – âm tiết – hình vị** C_1VC_2 , trong đó C_1 là một tổ hợp phụ âm (ví dụ như: **kđən** – gót chân, **krse** – sau, phía sau). Song chúng lại khác các từ vừa nêu về phẩm chất ngữ pháp. Bởi vì chúng gồm hai hình vị, trong đó có một hình vị gốc và một hình vị phụ tố (trung tố hoặc tiền tố).

Tiếng Phông có các tiền tố sau đây:

1. s- :– Tiền tố có tác dụng cấu tạo:

- Các danh từ chỉ công cụ < các động từ đồng gốc **kal** – giã gạo --- **skal** – cái cối.
- Các động từ không có đối tượng (tự thân) < động từ có đối tượng **kwas** – đào, ----- **skwas** – ngã, đổ.

2. g -: – Tiền tố có tác dụng cấu tạo:

- Các danh từ chỉ công cụ < các động từ cùng gốc. **riət** – buộc --- **griət** – cái thắt lưng.
- Các động từ có đối tượng < các động từ không đối tượng **les** – xuống --- **gləs** – làm cho thấp.

3. t -:- Tiền tố cấu tạo:

- Các động từ có đối tượng < các động từ không có đối tượng: **gəs** – gãy ----- **tgəs** – bẻ.

– Các động từ tương tác xuất phát từ động từ có đối tượng: **rot** – đuổi -- **trot** – đuổi nhau, **kəl** – đánh ----- **tkəl** – đánh nhau.

Khi dùng các động từ tương tác (tác động qua lại) có thể có hoặc không có từ **ʔäläj** đi kèm sau động từ: **ʔe trot / ʔe trot ʔäläj** – chúng tôi đuổi nhau.

4. k -: – Tiền tố có tác dụng cấu tạo các động từ có đối tượng xuất phát từ các động từ không có đối tượng:

bəl – chéi --- **Kbəl** – giết

tuŋ – sợ --- **Ktuŋ** – dọa

– Cấu tạo các động từ không có đối tượng xuất phát từ các động từ có đối tượng

dah – đậm ----- **Kdah** – vỡ

rəh – phá, dỡ ----- **Krəh** – bị phá hỏng, bị dỡ.

5. kr -: – Tiền tố có tác dụng cấu tạo các động từ không có đối tượng xuất phát từ các động từ có đối tượng:

sa? – xé ----- **Krsa?** – rách.

Số lượng trung tố trong tiếng Phông ít hơn và chỉ có tác dụng cấu tạo các danh từ chỉ công cụ hành động xuất phát từ các động từ tạo ra hành động ấy.

– g -: **sih** – chải ----- **sgih** – cái lược

– r -: **huət** – vút gạo ----- **hruət** – giỗ đẽ vút gạo

– rn -: **kăm** – đục gỗ ----- **krnăm** – cái đục

tăp / tlăp – đóng (cửa) – **trnăp** – cái cửa.

Như vậy trong tiếng Phông, phương thức phụ tố là một phương thức cấu tạo từ. Tuy nhiên, hình như hiện nay nó không còn có tác dụng tích cực trong việc bổ sung vốn từ. Bởi vì ta không tìm thấy những đơn vị thuộc lớp từ vựng mới được cấu tạo bằng phương thức này, và những từ – âm tiết có hai yếu tố hình thức liên quan đến hai ý nghĩa khác nhau như trên đã miêu tả chiếm một tỷ lệ rất thấp trong tiếng Phông.

Các tổ hợp song tiết trong tiếng Phông mang ý nghĩa tương tự với từ có thể là:

1. Những tổ hợp mà mỗi âm tiết là một yếu tố có nghĩa. Mỗi quan hệ của toàn tổ hợp với các yếu tố trong tổ hợp khá đa dạng và biến thiên từ chỗ nghĩa của cả tổ hợp là tổng số nghĩa các yếu tố tạo thành nó:

yŋko – nhà ở (nhà+ ở), **kliŋ drər** – đá cuội (đá+ tròn);

đến chỗ nghĩa của cả tổ hợp mang tính chất thành ngữ, tức là không giống với nghĩa của bất kỳ yếu tố nào tạo nên nó:

tat sŋäj – nắng (nóng + mặt trời).

Như vậy trong các tổ hợp $(C_1VC)^a - (C_1VC_2)^b$ này mỗi âm tiết đều bằng một hình vị.

Đây là những **tổ hợp định danh** đã cố định hoặc đang cố định hóa. Chúng bao gồm không chỉ những đơn vị nằm trong vốn từ vựng cơ bản, mà cả những đơn vị mới cấu tạo trong tiếng Phông.

Ví dụ: **płwɔ̄ptɛj** – diệp cày (lật + đất), ...

2. Những tổ hợp mà hai âm tiết $(C_1VC_2)^a - (C_1VC_2)^b$ có quan hệ nhau về ngữ âm, hoặc ở bộ phận $C_1 /$:

Ktut Ktit – nhám; **la? lɛj** – ôn ào...

hoặc ở bộ phận còn lại, được gọi là vần (final).

lɔh pɔh – sốt rét; **kup plup** – con bướm bướm.

Các tổ hợp song tiết này rất giống với các từ láy trong tiếng Việt. Tỷ lệ của chúng trong toàn bộ tư liệu ghi chép được rất bé, vì vậy khó lòng có thể có nhận xét gì chi tiết hơn.

3. Những tổ hợp mà hai âm tiết $(C_1VC_2)^a - (C_1VC_2)^b$ không có quan hệ với nhau về cả ngữ âm lẫn về ý nghĩa.

pɛngɔŋ – cầu vồng; **ʔərəŋ** – rừng

Trong lời nói, âm tiết thứ nhất – $(C_1VC_2)^a$ ở cả hai loại tổ hợp 2/ và 3/ này đều được đọc lướt nhẹ, còn âm tiết thứ hai $(C_1VC_2)^b$ được nhấn mạnh và kéo dài hơn.

Có thể xếp tất cả những đơn vị định danh vừa miêu tả vào bảng 5 sau đây:

Bảng 5 – Các đơn vị định danh:

Âm tiết Hình vị	1 âm tiết	2 âm tiết (tổ hợp)
I Hình vị	I mặt – mắt Kdɛn – gói chân	III Ktut Ktit – nhám pɛngɔŋ – cầu vồng
2 Hình vị (tổ hợp)	II Khəl – giết sgih – cái lược	IV Klipɔ̄drər – đá cuội tat sŋäj – nắng

Những đơn vị định danh thuộc các ô I, II, III có thể được xem là các từ chính danh, vì về cơ bản chúng khá phù hợp với định nghĩa về từ trong nhiều ngôn ngữ mà ta thường gặp.

Ô IV trong hệ thống các đơn vị định danh là một ô không khép kín vì càng ngày càng có nhiều đơn vị mới bổ sung vào đây để đáp ứng nhu cầu gọi tên sự vật và hiện tượng mới trong xã hội người Phông. Trong quá trình biến đổi ngôn ngữ, các đơn vị ở ô II và III sẽ chuyển sang ô I; và về cơ bản các đơn vị ở ô I là những yếu tố gốc để cấu tạo các đơn vị ở ô IV. Thực ra thì về mặt số lượng phải gọi các đơn vị ở ô IV là những đơn vị nhiều âm tiết – nhiều hình vị. Bởi vì có thể gấp trong ngôn ngữ này các đơn vị định danh gồm 3 hoặc 4 âm tiết, hình vị như vậy. Ví dụ:

buəj pə? pă?ăŋ - cái gáo (ống gáo + mức + nước)

Phẩm chất và quan hệ của các yếu tố trong tổ hợp về cơ bản cũng không khác gì loại tổ hợp hai âm tiết – hai hình vị; các hình vị trong tổ hợp được ghép với nhau bởi những quan hệ có tính chất cú pháp. Nếu so sánh với các ngôn ngữ mà giữa từ và từ tổ tự do có sự phân biệt rõ ràng thì các đơn vị ở ô IV ở vào vị trí trung gian (hoặc chuyển tiếp) giữa từ và từ tổ tự do. Chúng vừa mang phẩm chất của từ vừa mang phẩm chất của từ tổ tự do.

Bảng 6 – Có thể hình dung tình hình đó qua sơ đồ dưới đây:

CÁC ĐƠN VỊ ĐỊNH DANH				TỪ TỔ TỰ DO (đơn vị định danh mở rộng)
TỪ		Các tổ hợp đã, hoặc đang cố định hóa		
1 âm tiết 1 hình vị	1 âm tiết 2 hình vị	hơn 1 âm tiết 1 hình vị	Nhiều âm tiết nhiều hình vị	
I mắt – mắt	II Kbəl – giết	III ktut · ktit – nhám; pĕngcɔŋ – cầu vồng; sosana – con sóc	IV tat sŋăj – nắng; <u>buəj pə? pă?ăŋ</u> – cái gáo;	ksiəŋpi – vò rượu; sapa – ăn cơm .....

Tùy theo mức độ cố định hóa mà các tổ hợp định danh được thu hút về phía đơn vị ngôn ngữ là từ. Vì vậy trong tiếng Phông việc mô tả những gì liên quan đến từ phải dựa chủ yếu vào các đơn vị thuộc các ô I, II và III.

2. Đối với những từ được cấu tạo bằng phương thức phụ tố, hình thức của từ có thể giúp ta nhận diện từ loại của nó. Trong ngôn ngữ đang miêu tả từ có các trung tố là danh từ, từ có tiền tố thì có thể là danh từ hoặc động từ. Song tiêu chuẩn hình thức cấu tạo của từ không có tác dụng phân loại rộng rãi vì số lượng từ được cấu tạo bằng phụ tố trong ngôn ngữ này rất ít.

Khi được dùng trong lời nói, từ không biến đổi hình thức. Các ý nghĩa ngữ pháp về giống, số, thời – thể chỉ được biểu hiện bằng các từ công cụ (xem dưới). Vì thế trong tiếng Phỏng sự biến hóa của từ không thể là tiêu chuẩn phân loại từ như trong nhiều ngôn ngữ Án – Âu.

Muốn phân loại từ của tiếng Phỏng thành các nhóm, các lớp, ta có thể căn cứ vào:

1. **Khả năng làm thành viên tạo lập trong các kết cấu cú pháp.**
2. **Khả năng định danh.**
3. **Chức năng thường đảm nhiệm nhất của từ trong kết cấu cú pháp** (thành phần từ tổ hoặc thành phần câu) và khả năng kết hợp của nó với những từ thuộc các lớp khác khi làm một thành phần nhất định của kết cấu cú pháp.
4. **Ý nghĩa khái quát** (ý nghĩa phạm trù từ vựng – ngữ pháp).
5. **Tác dụng liên kết**, tác dụng biểu hiện các ý nghĩa phụ của một từ định danh (ý nghĩa ngữ pháp) hoặc tác dụng bổ sung sắc thái phụ cho một đơn vị cú pháp, cũng có thể tự thân nó biểu thị một sắc thái tình cảm nào đó.

Hai tiêu chuẩn đầu có tác dụng chia vốn từ ra thành hai nhóm lớn: từ định danh và từ công cụ.

Các tiêu chuẩn tiếp theo giúp cho việc phân loại nhỏ nhóm từ định danh thành các lớp danh từ, động từ, tính từ, số từ, đại từ.

Tiêu chuẩn cuối cùng sẽ là tiêu chuẩn để phân chia nhóm từ công cụ thành các lớp: quan hệ từ, phó từ và trợ từ.

Bảng 7 – Sơ đồ sắp xếp các nhóm và các lớp từ:

Kết quả phân loại căn cứ vào các tiêu chuẩn 1,2	NHÓM TỪ ĐỊNH DANH	Danh từ	← ← ← ←	ĐẠI TỪ	Phân loại căn cứ vào các tiêu chuẩn 3,4
		Động từ			
		Tính từ			
		Số từ			
	NHÓM TỪ CÔNG CỤ	Phó từ	← ← ←	Phân loại căn cứ vào tiêu chuẩn 5	Phân loại căn cứ vào tiêu chuẩn 5
	Quan hệ từ				
	Trợ từ				

Dựa vào các tiêu chuẩn đã nêu và nhìn vào sơ đồ sắp xếp các nhóm, các lớp từ ta có thể phát biểu về đặc điểm của chúng. Chẳng hạn danh từ là từ có khả năng làm thành viên tạo lập, có tác dụng định danh sự vật, vì vậy ý nghĩa khái quát của nó là ý nghĩa sự vật, chức năng mà nó thường đảm nhiệm là chủ ngữ, bổ ngữ đối tượng của hành động, và định ngữ chỉ chất liệu, sở hữu, nó có thể kết hợp với số từ để được bổ sung về ý nghĩa số lượng, v.v.

3. Khi làm thành phần câu, các từ thuộc nhóm định danh có thể kết hợp với từ thuộc nhóm từ công cụ hoặc kết hợp với nhau để tạo thành các ngữ đoạn (= từ tổ, tức đơn vị định danh mở rộng).

- Ngữ đoạn A = từ định danh + từ công cụ (hoặc từ công cụ + từ định danh).
- Ngữ đoạn B = từ định danh + từ định danh.

Giữa hai loại này không có một ranh giới dứt khoát và chỉ là một dãy chuyển tiếp; bởi vì phẩm chất định danh hoặc phẩm chất công cụ ngữ pháp của từ trong ngữ đoạn đôi khi khó có thể xác định dứt khoát. Dưới đây sẽ giới thiệu một số ngữ đoạn đáng chú ý trong dãy từ A đến B.

1. Từ phủ định + động từ: **ci sa** hoặc **cino sa** – **không ăn**

cit'ān sa – **chưa ăn**

?o? sa – **đừng ăn**

yan yəm – **chớ khóc**

2. Từ chỉ sắc thái “đã qua” + động từ:

?e pli? (**?eyiŋ**) – **đã dựng** (nhà) rồi.

3. Động từ + từ chỉ sắc thái hoàn thành:

sa ?ə – **ăn rồi**

4. Động từ hành động + từ với ý nghĩa kết thúc: “xong”:

Kəl (pa) tuh – **đập** (lúa) **xong**

5. Động từ hành động + từ với ý nghĩa chấm dứt sự tồn tại của đối tượng: “hết”:

sa (pa) dih – **ăn (cơm) hết** ...

Hai từ **tuh**, **dih** có thể kết hợp với các từ **ci**, **?e**, **?ə**, **kə**.

6. Động từ hành động + danh từ gọi tên thời gian:

Kvwt dwən səm?εj – **gặt** tháng trước

7. Động từ hành động + danh từ đối tượng:

sa pa – **ăn cơm**

8. Động từ hành động + tính từ chỉ đặc điểm hành động:

vɛj mwr – đi nhanh (nhanh – đi)

bəŋ (kɔ) yɔŋ - nhìn (ở = đang) lâu.

Trong câu nói có khi động từ kết hợp cùng một lúc với tất cả hoặc với một vài từ vừa miêu tả. Ví dụ:

(1) Kəl pa tuh ɬə – Đập lúa xong rồi

(2) dih kəl ɬə pa – Đập hết lúa rồi (hết – đập – rồi – lúa)

(3) dih ɬe kəl ɬə pa – Đã đập hết lúa rồi (hết – đã – đập – rồi – lúa).

Hai câu (2) (3) nghĩa giống nhau, song (2) dùng khi có chủ ngữ, (3) dùng khi không có chủ ngữ.

(4) tuh ɬə sa pa – Ăn cơm xong rồi (xong – rồi – ăn – cơm)

(5) sa pa dih tuh ɬə – Ăn cơm xong hết rồi (ăn – cơm – hết – xong – rồi) .....

9. Danh từ + danh từ: yiŋ ɬah – nhà người (nhà người khác)

ksiəŋ pi – vò rượu.

plɛ rwis – quả sống (quả xanh)

10. Danh từ + tính từ: ɬəra mwl – dao (rựa) cùn

không đảo trật { yləw yuŋ – bò đực (bò – đực)

tự được { yləw ki – bò cái (bò – cái)

đảo trật tự { yəw ɬir – gà mái (mẹ – gà)

được { cok ɬir – gà trống (trống – gà)

Ivaŋ naɬ – sang năm (năm sau)

dɯən səm ɬɛj – tháng trước (tháng + giờ + ấy)

nɛ Ivaŋ – năm ngoái (nɛ [?] – trước)

11. Danh từ + đại từ: yiŋ ɬɛŋ – nhà tôi

ploŋ haj – bản này

ploŋ dəɬəh – bản này (bản – đây)

12. Từ chỉ toàn bộ – danh từ :

dih prəm yiŋ – cả nhà (hết thảy – người – nhà)

t'uk ɬəruh prəm – tất cả mọi người

13. Số từ + danh từ phân loại + danh từ biệt loại:

met sum peh – một bụi cây

bil to tra – hai con trâu

ksɔŋbil tɔn – hai miếng thịt (thịt – hai – miếng)

Trường hợp cuối này hẳn là hiện tượng dung hợp (interference) do tiếp xúc với tiếng Lào, bởi vì người Phông thường nói theo trật tự: số từ – danh từ phân loại – danh từ biệt loại hơn.

14. Danh từ + động từ (làm định ngữ)

prām bəl – người chết

yiŋ kɔ – nhà ở.

Rất ít gặp trường hợp một ngữ đoạn có hơn hai định ngữ mở rộng cho một từ trung tâm. Gặp nhu cầu thông báo đó người Phông thường lặp lại từ chính và mỗi lần ghép thêm một định ngữ. Ví dụ:

yiŋ tməj, yiŋnew ban – nhà mới, nhà xóm trưởng (= nhà mới của xóm trưởng).

Sở dĩ như vậy có lẽ do hình thức khẩu ngữ của nó. Và có lẽ cũng chính vì vậy nên rất ít gặp ngữ đoạn có giới từ, liên từ tham gia.

4. Câu miêu tả và khẳng định trong tiếng Phông có trật tự xuôi

C – V – B

Vị ngữ có thể là động từ, tính từ hoặc danh từ, khi danh từ làm vị ngữ có hệ từ pen. Đây là một hệ từ vay mượn từ tiếng Lào. Các ví dụ:

(6) ɻāra mwl, cilăp, gal pən ɻɔs ci ktce – Dao cùn, không sắc, chặt củi không gãy.

(7) dih prām yiŋbe sapa tuh ɻə ! – Cả nhà đều ăn cơm hết rồi.

(8) ɻεŋ pen t'a han – Tôi là bộ đội.

Bộ phận bổ ngữ, tùy nghĩa của động từ làm vị ngữ, có thể được mở rộng. Ví dụ:

(9) sən pă ɻăŋ ɻar tru ɻεŋ – Uống nước nóng với chúng tôi !

(10) ɻεŋ kɔŋ nɯ mɯr riɛn – Tôi cho nó đi học.

Câu bị động được người Phông chuyển thành câu chủ động hoặc câu tạo dưới hình thức sao phỏng.

(11) ɻεŋ Kəl sət tu – Tôi đánh địch (dịch từ câu - Tên địch bị tôi đánh).

(12) ɻεŋ ɻɔm bɔ k'ɔn fanăk ɻan pɔŋno – Tôi được một cán bộ khen.

Đáng chú ý nhất trong ngôn ngữ này là các câu hỏi, câu phủ định và câu ngắt.

Nếu ở các câu hỏi dùng trợ từ, trật từ các thành phần câu thường không có gì thay đổi so với câu miêu tả và khẳng định, thì trong các câu hỏi dùng từ nghi vấn, trật tự lại khác hẳn. Ở trường hợp này từ nghi vấn nói chung được đảo lên đầu câu và chủ ngữ chuyển xuống gần cuối hoặc cuối câu. Ví dụ:

(13) t'uk ?əruh k'on vət bɔ ? Tất cả mọi người về rồi à?

(dùng trợ từ, trật tự xuôi).

(14) briəh mɯr ?əbɔ lçŋ ? – Cụ già đi rãy chưa?

(trật tự đảo một phần: cụ già – đi – rồi à – rãy).

(15) tnɛl mɔ lɔh? – Anh đến lúc nào? (**lúc nào** mà đến).

(16) pan mɔ kə mɯr? – Bao giờ anh đi? (**bao giờ** mà đi)

(17) sɛŋ kə kaj ha? – Sẽ làm thế nào? (**thế nào** – sẽ làm – hở).

(18) k?ə ko naj k'u? – Thày giáo ở đâu? (**đâu** – ở – thày giáo)

(19) ?aŋu tbɔ pi ?om kun? – Em mấy tuổi? (tuổi – **mấy** – năm – được – em).

(20) k?ə vət mɔ? – Anh ở đâu về đây? (ở **đâu** – về – mà).

(21) k?ə mɔ mɯr? – Anh đi đâu? (**đâu** – mà – đi).

(22) tbɔ k'on ?i yiŋ bɛ? – Nhà anh có mấy người? (**mấy** – người – có – nhà – anh).

(23) nnw mɔ pɔj? – Anh ăn gì? (**gì** – mà – ăn).

(24) cəw lɔh m?εj? – Ai đến đây? (**ai** – đến – đây).

(25) cəw mɔ sɔ? hə? – Anh tìm ai? (**ai** – mà – tìm – hở).

(26) tɔkɔ mɔ kaj? – Anh làm thế nào? (**thế nào** – mà – làm)

(27) nnɛw pruh mɔ? – Anh gọi gì? (**gì** – gọi – mà).

(28) pruh tbɔ haj ntu? – Cái này gọi là gì? (gọi – **gì** – cái – này).

(29) nnw sɔm m?εj? – Chim gì đây? (**gì** – chim – áy).

Trong câu phủ định có chủ ngữ, từ phủ định **ci** thường được đặt trước chủ ngữ. Do đó nếu từ làm chủ ngữ là đại từ **?en** thì có hiện tượng nhập âm.

ci ?en → ciŋ

(30) ci? alik yəm – Em bé không khóc (không – em bé – khóc).

(31) ciŋ kɔ plɔŋ haj – Tôi không ở bản này (không – tôi – ở – bản – này).

Câu sai khiến dùng trợ từ, có trật tự: động từ + trợ từ sai khiến: mosa ?əh ! – Mày ăn đi ! Nhưng câu ngắn cấm lại có trật tự đảo ngược:

(32) ?ɔ? yəm mō ! – Mày đừng khóc (đừng – khóc – mày).

Các ý có liên quan nhau trong một câu nói thường được đặt nối tiếp nhau để tạo thành một câu phức liên hợp.

(33) ne lvaŋ hrεŋ yar kmi, ci ɔm koh leŋ, ci p'ɔ sapa ? nǎm – mạnh – mưa, không – được - làm cỗ -nương – không – đủ – ăn cơm. Năm ngoại thường mưa bão, không làm cỗ nương được, không đủ ăn.

Loại câu có quan hệ từ rất hiếm, và đôi quan hệ từ cũng là quan hệ từ ta gấp trong tiếng Lào.

(34) ?ärəŋ hăj ?i bür tbăŋ, ?i rna, **tava** ?at bür kō dih ! – Rừng này có nhiều tre, có nứa, **song** lấy nhiều cũng hết.

Các ý nghĩa đối lập, nguyên nhân, kết quả, mục đích... được hiểu nhờ ngữ cảnh toàn câu, vì ngay cả trong những loại câu ấy cũng rất ít khi gặp các quan hệ từ.

(35) ?εŋ̊ bəŋ̊ kō yɔŋ̊, ci muh su də - Tôi nhìn lâu (song) chẳng thấy ai.

(36) pət?εj ci yar kmi, ?εŋ̊ kə mŵr leŋ̊ - Mai (nếu) không mưa tôi sẽ đi rẫy.

(37) ?it?εj yar kmi, ciŋ̊ ?om mŵr leŋ̊ - Hôm qua (vì) mưa (nên) tôi không đi nương được.

Đôi khi trong các loại câu phụ có thể gấp từ ?ɔr mà “nghĩa” của nó tương đương như quan hệ từ **mà** trong một số trường hợp. Chẳng hạn câu (36) có thể nói:

(39) pət?εj?ɔr ci yar kmi, ?εŋ̊ kəmŵr leŋ̊ - Mai **mà** không mưa, tôi sẽ đi nương.

(40) ?εŋ̊ mŵr tă?lat ?ɔr ?at kɔŋya – Tôi đi chợ **mà** (để) lấy thuốc.

Qua dữ liệu về các kiểu ngữ đoạn và các kiểu câu ta có thể thấy do quan hệ giữa từ và từ trong các kết cấu cú pháp không được thể hiện bằng sự biến đổi hình thức của từ. Do quan hệ từ rất ít và không được sử dụng phổ biến, nên **trật tự từ và ngữ điệu đóng vai trò quyết định trong việc biểu hiện quan hệ cú pháp và tổ chức các kết cấu cú pháp**. Và vì tiếng Phông chỉ tồn tại dưới hình thức khẩu ngữ nên các kết cấu cú pháp (ngữ đoạn, câu) được tổ chức ngắn, gọn và không quá phức tạp. Khi nói, ngữ điệu không chỉ có tác dụng đánh dấu sự phân đoạn các ngữ đoạn, các câu nói cho thích hợp với nghĩa, mà còn có tác dụng liên kết các thành tố trong cùng một kết cấu để bảo đảm sự liên tục về ý.

Phông là một trong những tộc người ở Đông Dương được giới thiệu khá sớm. Nhưng các dữ liệu đã có về tiếng nói của họ vẫn còn sơ sài. Việc thu thập và miêu tả tương đối chi tiết các đặc điểm của ngôn ngữ này sẽ góp phần bổ khuyết cho chỗ chưa đầy đủ ấy.

Thuộc gia đình Mon – Khmer, tiếng Phông – do sự phân bố tương đối biệt lập của nó – là một ngôn ngữ khá đặc đáo. Ngoài các đặc điểm Mon – Khmer chung như sự tồn tại của các phụ tố cấu tạo từ, sự phong phú của hệ thống âm vị, nhất là hệ thống phụ âm và tổ hợp phụ âm đầu âm tiết, hệ thống âm cuối âm tiết trong tiếng Phông còn có những đặc điểm ngôn ngữ khác rất đáng chú ý: hoạt động của từ phủ định trong các hoàn cảnh sử dụng khác nhau, cách tổ chức các câu hỏi với những từ nghi vấn, v.v. Các hiện tượng ngôn ngữ ấy có tác dụng làm giàu thêm cho những hiểu biết về đặc trưng ngôn ngữ học của gia đình Mon – Khmer nói riêng và các ngôn ngữ Đông Nam Á nói chung, gợi ý cho người nghiên cứu có thể đi sâu hơn vào một số vấn đề mà trước nay chưa được chú ý đầy đủ.

Là một bộ phận trong sinh hoạt tinh thần của dân tộc, tiếng Phông có thể lưu giữ những vấn đề thuộc lĩnh vực quan hệ lịch sử và quan hệ dân tộc. Các đặc điểm ngôn ngữ đã miêu tả cho ta thấy sự gần gũi giữa tiếng Phông và tiếng Việt cũng như một số thứ tiếng dân tộc khác được phân bố trên địa bàn Việt Nam (Mường, Kzingmul (Puôc), O đu (Tày Hạt, Tày Pọng...)). Trong tương lai việc đi sâu so sánh các mặt khác nhau của những ngôn ngữ này chắc hẳn sẽ đem lại cho người nghiên cứu ngôn ngữ học lịch sử so sánh, lịch sử ngôn ngữ, ngôn ngữ học dân tộc, ngôn ngữ học xã hội... những kết luận bổ ích.

Nhiều vấn đề ngôn ngữ học mà trong phạm vi bài miêu tả tổng quát này chỉ có thể đề cập qua, sau này cần được đi sâu thêm. Trong những vấn đề ấy có vấn đề phân tích so sánh vốn từ Phông với vốn từ của một số thứ tiếng khác, tìm hiểu các hiện tượng biến đổi ngôn ngữ không chỉ để soi sáng cho quá trình phát triển của tiếng Phông, mà còn để gợi ý giải quyết các sự kiện ngôn ngữ học tương tự trong tiếng Việt – một ngôn ngữ rõ ràng có quan hệ với tiếng Phông.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Colani M., 1935, *Megalithes du Haut Laos*, T. 1, Paris.
2. Gorgoniev Yu. A., 1966, *Gramatika Khmerskogo Jazyka*, Moskva.
3. Haudricourt A. G., 1966, *Notes de géographie linguistique austroasiatique*, Ascona, Artilus Asiae, Vol.1.
4. Long Siem, 1975, *Otserkki po lexicology Khmerskogo jazyka*.
5. Marcey P., 1907, *Étude Ethnographiques sur les Khas*, Revue Indochinoise.
6. Thomas, David and Robert K. Headly, Jr., 1970, "More on Mon – Khmer Subgroupings", *Lingua* 25, p. 398 - 418.
7. Thomas, David, 1973, "A note on the Branches of Mon – Khmer", in *Mon – Khmer Studies IV* edited by David Thomas and Nguyen Dinh Hoa.

CHÚ THÍCH

- ⁽¹⁾ Tại những làng bản của người Phông mà chúng tôi đã đến làm việc hoặc đi qua, chúng tôi đều gặp các trụ đá lớn nhỏ khoảng cùng cỡ với các trụ đá ở khu vực “keo hín tắng” (tiếng Lào có nghĩa là “đèo đá dựng”) Mường Pơ. Người Phông gọi các trụ đá này là *ken plōng* có nghĩa là *trụ cột của làng bản*. Có bản chỉ thấy một trụ đá lớn dựng giữa bản. Có bản trụ đá được dựng thành một dãy 5, 3 chiếc ở đầu bản. Nhân dân cho rằng *ken plōng* là gốc của làng bản, vì thế phải được bảo vệ cẩn thận. Người bản Thạt – một trong những nơi chúng tôi đến làm việc – cho biết “có một bận *ken plōng* của bản này bị đổ dân bản bị đau ốm nhiều, sau đó phải làm lễ cúng tế để dựng lại”.
- ⁽²⁾ Người Phông cho biết trước kia rất xưa, họ có các điệu hát riêng là *Khăp Khơ niểng*, *Khăp Khơ xơ*. Nhưng nay chúng tôi không thấy người nào còn nhớ lời và làn điệu chính xác của các điệu hát ấy nữa. Có thể yếu tố *Khơ niểng* trong *Khăp Khơ niểng* và trong *Thay Khơ niểng* là một. Tại Xông Khao có một cụ già giải thích cho chúng tôi rằng sở dĩ gọi *Thay Phông* vì họ vốn từ Phong Xa Lý sang (?) (Mặc dù trong một truyền thuyết khác họ cho rằng họ từ vùng Mường Ca Gia (tức là vùng Hồi Xuân – Thanh Hóa Việt Nam chuyển di sang Lào). Có thể đây là cách giải thích theo lối “từ nguyên thông tục”, song dù sao cũng là một cứ liệu để tham khảo.
- ⁽³⁾ Cách đây ngót 2/3 thế kỷ, P. Macey đã viết: “Người Phông không có chữ viết riêng và không nhớ là mình đã từng có chữ viết. Họ cũng chẳng có các phương tiện tượng hình, hoặc biểu trưng tương ứng” – (tài liệu đã dẫn trang 480).
Qua lời của một số cụ già mà chúng tôi được nghe, người ta có nhắc đến một thứ chữ “Khôm” nào đó mà ở vùng Xông Khao còn có người giữ được, nhưng chúng tôi đến hỏi tận nơi thì không thấy có. Chúng tôi chỉ thu thập được một số văn tự ghi trên lá cọ (bay lân) hoặc giấy bản thuộc hệ thống chữ Lào, ghi tiếng Lào và thỉnh thoảng có lẫn lộn một vài từ Phông.
- ⁽⁴⁾ Khảo sát các tổ hợp 3 phụ âm trong tiếng Phông với yếu tố thứ hai âm rung ta không thể không liên tưởng với hiện tượng chuyển đổi ngữ âm giữa hình thức ngôn ngữ văn học và khẩu ngữ “vai trò phụ của các phụ âm rung và các âm mũi trong những âm tiết nhẹ” của tiếng Khmer (xem YU. A. Gorgoniev, sách đã dẫn tr. 35-36)
Điều đáng chú ý, theo ý chúng tôi, là trong khi ở tiếng Khmer quá trình biến đổi ấy có hình thức văn tự ghi lại để ta có thể so sánh, thì ở tiếng Phông hiện tượng tương tự ta chỉ còn gặp ở hình thức tồn tại của các từ này qua khẩu ngữ.

⁽⁵⁾ Chúng tôi có cho một cụ 70 tuổi dịch thử một văn bản độ 50 đơn vị của tiếng Lào sang tiếng Phông thì thấy tình trạng dùng các yếu tố lấy từ tiếng Lào thay cho yếu tố Phông vốn có xảy ra rất phổ biến.